

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra občanského práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Mateřství

Klečková Nikola

Plzeň 2023

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Nikola KLEČKOVÁ**
Osobní číslo: **R18M0503P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Téma práce: **Mateřství**
Zadávací katedra: **Katedra občanského práva**

Zásady pro vypracování

1. Úvod
2. Určování mateřství
3. Asistovaná reprodukce
4. Náhradní mateřství
5. Dárcovství
6. Utajené porody
7. Odložení dítěte do baby-boxu
8. Nalezení dítěte neznáme totožnosti
9. Popření mateřství
10. Závěr

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

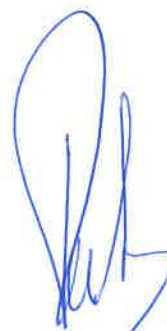
viz příloha

Vedoucí diplomové práce: **Doc. JUDr. Jindřich Psutka, Ph.D.**
Katedra občanského práva

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2022**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2023**



JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan



Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
vedoucí katedry

V Plzni dne 1. července 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma „Mateřství“ zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Plzeň, březen 2023

Klečková Nikola

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala doc. JUDr. Jindřichu Psutkovi, Ph.D. za spolupráci a konzultace při zpracování mé diplomové práce a zejména pak za cenné rady, podnětné připomínky a konstruktivní kritiku, kterou mi při vedení práce poskytl.

Obsah

Úvod.....	11
1 Určování mateřství.....	13
1.1 Porod.....	13
1.1.1 Narození živého dítěte.....	14
1.1.2 Narození mrtvého dítěte	14
1.1.3 Potrat	14
1.2 Registrace narozeného dítěte	15
1.2.1 Lhůta.....	15
1.3 Řízení o určení mateřství	16
1.3.1 Aktivní legitimace	16
1.3.2 Účastníci řízení.....	17
1.3.3 Lhůty	18
2 Asistovaná reprodukce	19
2.1 Historie asistované reprodukce.....	19
2.2 Právní předpisy	20
2.3 Vymezení pojmů.....	20
2.3.1 Asistovaná reprodukce	21
2.3.2 Zárodečné buňky	21
2.3.3 Umělé oplodnění ženy.....	22
2.3.3.1 Případy, kdy je možné provést umělé oplodnění	22
2.3.3.2 Dárcovství a anonymita	23
2.4 Podmínky.....	24
2.4.1 Kdo je oprávněn provádět asistovanou reprodukci	24
2.4.2 Informační povinnost	24
2.4.3 Souhlas s umělým oplodněním.....	24
2.4.4 Písemná žádost	25
2.5 Hrazení péče	25
2.6 Domněnka otcovství v případě umělého oplodnění neprovdané matky. 25	
2.7 Judikatura související s asistovanou reprodukcí.....	26
2.7.1 Pejřilová proti České republice	26
2.7.1.1 Skutkový stav.....	26
2.7.1.2 Řízení před českými soudy	26
2.7.1.3 Řízení před Evropským soudem pro lidská práva	27

2.7.2	Evans proti Spojenému království.....	27
2.7.2.1	Skutkový stav.....	27
2.7.2.2	Řízení před britskými soudy	28
2.7.2.3	Řízení před Evropským soudem pro Lidská práva	28
2.7.3	Dickson proti Spojenému království	29
2.7.3.1	Skutkový stav.....	29
2.7.3.2	Řízení před britskými soudy	30
2.7.3.3	Řízení před Evropským soudem pro Lidská práva	30
3	Náhradní mateřství.....	31
3.1	Pojmy v souvislosti s náhradním mateřstvím	32
3.1.1	Náhradní mateřství	32
3.1.1.1	Druhy náhradního mateřství	32
3.1.2	Matka.....	33
3.1.3	Surogátní smlouva.....	34
3.2	Proces náhradního mateřství v praxi.....	35
3.2.1	Fiktivní vztah s náhradní matkou	35
3.2.2	Porod mimo zdravotnické zařízení a předložení falešných dokladů ve zdravotnickém zařízení	36
3.3	Osvojení dítěte	38
3.3.1	Kdo se může stát osvojitelem	38
3.3.2	Souhlas oprávněných osob	39
3.3.3	Řízení o osvojení	40
3.3.4	Péče před osvojením.....	40
3.3.5	Následky osvojení	41
3.4	Přestupky a trestné činy související s náhradním mateřstvím	42
3.4.1	Neanonymní dárce.....	42
3.4.2	Neoprávněného odebrání tkání a orgánů.....	42
3.4.3	Svěření dítěte do moci jiného za odměnu	43
3.5	Judikatura související s náhradním mateřstvím	43
3.5.1	Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3226/16-2	43
3.5.2	Mennesson proti Francii	44
3.5.3	Paradiso a Campanelli proti Itálii	45
3.6	Náhradní mateřství v zahraničí	46
3.6.1	Britský model právní úpravy náhradního mateřství	46
3.6.2	Spojené státy americké	47

3.6.3	Rusko.....	47
4	Nalezení dítěte neznámé totožnosti.....	49
4.1	Určení občanství	49
4.2	Zápis na matrice.....	50
4.3	Určení jména a příjmení	50
4.4	Jmenování poručníka	51
4.4.1	Práva a povinnosti poručníka	52
4.4.2	Výkon poručenství orgánem sociálně-právní ochrany dětí.....	52
4.5	Osvojení dítěte	53
5	Odložení dítěte do baby-boxu	55
5.1	Baby – box.....	55
5.1.1	Parametry baby-boxu	56
5.2	Nadační fond STATIM.....	56
5.3	Neznámá totožnost dítěte.....	57
5.4	Znamá totožnost dítěte.....	57
5.5	Argumenty proti baby-boxům	57
6	Porod s utajenou totožností matky	60
6.1	Utajený porod	60
6.1.1	Písemná žádost ženy.....	60
6.1.2	Zdravotnická dokumentace	61
6.1.3	Zápis dítěte do knihy narození	62
6.1.3.1	Jméno a příjmení dítěte.....	62
6.2	Předběžné opatření upravující poměry dítěte	62
6.3	Osvojení.....	63
6.4	Vyúčtování této péče zdravotní pojišťovně.....	63
6.5	Legislativní nedostatky této problematiky.....	64
7	Popření mateřství.....	65
7.1	Aktivní legitimace	65
7.2	Řízení o popření mateřství.....	66
7.2.1	Zahájení řízení ex offo	67
7.3	Účastníci řízení	68
7.4	Lhůty.....	68
7.4.1	Prominutí zmeškání lhůty.....	68
7.5	Předchozí právní úprava	69

8	Trestněprávní aspekty související s mateřstvím	70
8.1	Vražda novorozeného dítěte matkou	70
8.1.1	Znaky skutkové podstaty trestného činu	70
8.1.2	Související judikatura	71
8.1.2.1	Rozhodnutí sp. zn. 7 To 45/73	71
8.1.2.2	Usnesení sp. zn. 7 Tdo 427/2017	72
8.2	Svěření dítěte do moci jiného	73
8.2.1	Znaky skutkové podstaty	73
8.3	Opuštění dítěte	73
8.3.1	Znaky skutkové podstaty	74
8.3.2	Související judikatura	74
8.3.2.1	Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 506/2012.....	74
8.4	Další trestné činy	75
	Závěr.....	77
	Cizojazyčné resumé.....	79
	Seznam zkratk.....	80
	Seznam použitých zdrojů.....	81

Úvod

Cílem této diplomové práce je podat co možná nejkompaktnější výklad právní problematiky, která souvisí s mateřstvím. Analyzovat současnou právní úpravu a poukázat na nedostatky, které se s tímto tématem pojí. Definice určení mateřství se zdá být naprosto jasnou. Zásada, že matkou dítěte je žena, která jej porodila, platí již od starověkého Říma. Avšak mohou nastat situace, kdy určení mateřství nebude až tak jasné.

Tato diplomová práce je mimo úvod a závěr členěna do osmi kapitol. První kapitola se zabývá určováním mateřství. Při určování mateřství je rozhodnou skutečností porod. Mohou však nastat situace, kdy nebude možné určit matku dítěte a bude přicházet v úvahu právě určení mateřství soudní cestou. V této kapitole je blíže popsáno, jak řízení o určení mateřství probíhá, kdo je účastníkem a kdo má aktivní legitimaci k podání návrhu na určení mateřství.

Druhá kapitola je zaměřena na problematiku asistované reprodukce. Díky rozvoji medicíny mají šanci mít děti i páry, které by je dříve mít nemohly. Začátek této kapitoly je věnován stručnému historickému vývoji asistované reprodukce, dále jsou vymezeny pojmy související s touto problematikou a také podmínky, za jakých je možné asistovanou reprodukci provádět. Na závěr této kapitoly není opomenuta související judikatura.

Velmi diskutovanou problematikou je náhradní mateřství, při kterém se po porodu stává prostřednictvím osvojení matkou dítěte jiná žena než ta, která jej porodila. V první části třetí kapitoly jsou vysvětleny pojmy, pojící se s touto problematikou. Strohá právní úprava ohledně náhradního mateřství je v praxi různými způsoby obcházena a tím dochází k páchání přestupků a trestných činů, čemuž se tato kapitola také věnuje. V neposlední řadě je zde kladen důraz na osvojení, jelikož právě v ustanovení ohledně osvojení je jediná zmínka ohledně náhradního mateřství. Poslední část této kapitoly je zaměřena na související judikaturu.

Dochází i k situacím, kdy žena porodí anonymně a následně dítě odloží. Čtvrtá kapitola je věnována právě případům, kdy je nalezeno dítě neznámé

totožnosti. Je zde blíže popsáno, jak se v takových situacích postupuje, jak probíhá proces určení občanství, jména a příjmení dítěte, jmenování poručníka a také osvojení. Zvláštní situace nastává, když je dítě odloženo do baby-boxu. Této problematice se týká další kapitola. V této kapitole je blíže popsáno, co to vlastně baby-box je, jak je postupováno, když je do baby-boxu vloženo dítě známé totožnosti a naopak, jaký je postup, pokud je vloženo dítě a totožnost u něj známá není.

Šestá kapitola pojednává o porodu s utajenou totožností matky. I tuto možnost česká právní úprava matkám umožňuje. Je zde vysvětleno, jak utajovaný porod probíhá, kdo o něj může požádat. Část této kapitoly je také věnována legislativním nedostatkům, které se s touto problematikou pojí.

Tehdy, kdy je v matrice zapsána žena, která ve skutečnosti dítě neprodila, může dojít k popření mateřství. Žena buď vůbec nerodila, anebo porodila jiné dítě. Právě předposlední kapitola se zabývá tím, jak probíhá řízení o popření mateřství, kdo má aktivní legitimaci k podání návrhu, kdo je účastníkem takového řízení a jaké jsou lhůty.

Poslední kapitola je zaměřena na trestněprávní aspekty související s mateřstvím. V trestním zákoníku nalezneme rovnou několik trestných činů, kterých se může matka vůči svému dítěti dopustit.

Na závěr si autorka dovoluje uvést, že se snaží dodržet správnou citační formu, avšak portál beck-online.cz v některých online komentářích neuvádí strany, nýbrž pouze marginální čísla. Z tohoto důvodu v některých citacích autorka uvádí právě marginální číslo, nikoliv číslo strany.

1 Určování mateřství

Mateřství je základním statusovým poměrem, který je významný z pohledu celého právního řádu.¹ A to zejména z důvodu, že „určené mateřství zakládá absolutní statusový vztah mezi matkou a dítětem, bez něhož nelze určit ani otcovství, ani další rodinné vazby.“²

Úpravu nalezneme v zákoně č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník (dále jen ObčZ), v hlavě II, dílu 2, oddílu 1, který se zabývá určováním rodičovství. Definice určení mateřství se zdá být naprosto jasnou. V ustanovení § 775 ObčZ je zakotveno, že „matkou dítěte je žena, která je porodila“. Od tohoto ustanovení se nelze nijak odchýlit, ani jednostranně, ani smluvně, jedná se totiž o normu kogentní. V případě, že by došlo k odchýlení, jednání by bylo absolutně neplatné, k čemuž soud přihlédně *ex offio* dle ustanovení § 580 odst. 1, § 588 ObčZ.³

1.1 Porod

V případě určování mateřství je porod nejdůležitějším a rozhodným aktem. V Evropské úmluvě o právním postavení dětí narozených mimo manželství je v čl. 2 stanoveno, že tehdy, kdy se narodí dítě mimo manželství, bude určení matky záviset výhradně na skutečnosti porodu.⁴

Úpravu tohoto pojmu v občanském zákoníku nenalezneme. Definice porodu je obsažena v bodu 16. přílohy k vyhlášce č. 297/2012 Sb., o náležitostech Listu o prohlídce zemřelého, způsobu jeho vyplňování a předávání místům určení, a o náležitostech hlášení ukončení těhotenství porodem mrtvého dítěte, o úmrtí dítěte a hlášení o úmrtí matky (dále jen jako vyhláška o Listu o prohlídce

¹ JANTOŠOVÁ, Klára. § 775 [Mateřství]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 1. [cit. 03.01.2023]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgjpw2nrql4ys443cl4zdamjsl44dsx3qmy3toni> .

² Rozsudek nejvyššího soudu ze dne 14.7.2010, sp.zn. 21 Cdo 298/2010

³ JANTOŠOVÁ, Klára. § 775 [Mateřství]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 1. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgjpw2nrql4ys443cl4zdamjsl44dsx3qmy3toni> .

⁴ Úmluva č. 47/2001 Sb. m. s., Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o přistoupení České republiky k Evropské úmluvě o právním postavení dětí narozených mimo manželství, Článek 2.

zemřelého). Porodem je dle této vyhlášky ukončení těhotenství narozením živého nebo mrtvého dítěte.

1.1.1 Narození živého dítěte

Narození živého dítěte se dle bodu 16 přílohy k vyhlášce o Listu o prohlídce zemřelého rozumí buď úplné vypuzení nebo vynětí plodu z mateřského těla. Důležité je, aby dítě po narození dýchalo a projevovalo alespoň jednu ze známek života. Známkami života jsou srdeční činnost, pulzace pupečníku nebo aktivní pohyb kosterního svalstva, kdy se nebere ohled, zda byla placenta připojena nebo přerušena pupečníkem.

1.1.2 Narození mrtvého dítěte

Narozením mrtvého dítěte rozumíme narození dítěte, jehož úmrtí nastalo před vypuzením nebo vynětím z těla matky. Mrtvě narozeným dítětem je dle přílohy k vyhlášce o Listu o prohlídce zemřelého plod, který po vypuzení nejeví žádné známky života, jeho hmotnost je více než 500 g, nelze – li tuto hmotnost určit, přihlíží se k délce těhotenství. Rozhodným datem je 22. dokončený týden těhotenství. V případě, že nelze určit ani délku těhotenství, přihlíží se k minimální délce dítěte, kterou je 25 cm. Tato délka se měří od temene hlavy k patě.

1.1.3 Potrat

Spontánním potratem je dle bodu 16 přílohy k vyhlášce o Listu o prohlídce zemřelého ukončení těhotenství, kdy je samovolně vypuzeno nebo vyjmuta z dělohy embryo nebo plod, který neprojevuje známky života. Dle ustanovení § 82 odst. 2 zákona č. 372/2011 Sb., zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (dále jen jako ZZS) se plodem po potratu „rozumí plod, který po úplném vypuzení nebo vynětí z těla matčina neprojevuje ani jednu ze známek života a současně jeho porodní hmotnost je nižší než 500 g, a pokud ji nelze zjistit, jestliže je těhotenství kratší než 22 týdnů. Biologickými zbytky potratu se především rozumí placenta a těhotenská sliznice“.

Dále se potratem rozumí ukončení mimoděložního těhotenství podle zákona č. 66/1986 Sb., o umělém přerušování těhotenství, vynětí plodového vejce bez plodu nebo těhotenské sliznice z dělohy ženy a jsou histologicky prokázány zbytky

po potratu. Za potrat se považuje také umělé přerušení těhotenství provedené podle zákona č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství. Přerušení těhotenství se nepovažuje za potrat, pokud je provedeno po 22. týdnu těhotenství, v takovém případě hovoříme o předčasně vyvolaném porodu.⁵

1.2 Registrace narozeného dítěte

Po narození je nutné každé dítě zaregistrovat, což je zakotveno ve velmi významném dokumentu mezinárodního práva, kterým je sdělení č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte (dále jen jako Úmluva o právech dítěte.) A to konkrétně v článku 7, kde je zakotveno, že „každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.“

Veřejnoprávním předpisem upravující registraci narozeného dítěte je zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů (dále jen jako MatZ).

Povinnost oznámit narození dítěte matričnímu úřadu má poskytovatel zdravotních služeb, v jehož zdravotnickém zařízení byl porod ukončen. Pokud porod nebyl ukončen ve zdravotnickém zařízení, je povinen oznámit narození dítěte lékař, který jako první poskytl zdravotní služby dítěti. Nedošlo – li k oznámení ze strany poskytovatele zdravotních služeb, ani ze strany lékaře, je narození povinen oznámit jeden z rodičů, zákonný zástupce nebo soudem jmenovaný opatrovník nebo také jiná fyzická osoba, která se o narození dítěte dověděla.⁶

1.2.1 Lhůta

Oznámení narození dítěte je nutné dle ustanovení § 15 odst.4 MatZ učinit do tří pracovních dnů od narození. To platí jak pro případ porodu ukončeném ve zdravotnickém zařízení, tak pro případ lékaře, který poskytl první zdravotní služby dítěti. Oznamuje-li narození dítěte jeho matka, jedná se o tři pracovní dny

⁵ ŠMÍD, Ondřej a Radka VACOVÁ. *Povinnosti a práva rodičů k dětem*. Praha: Leges, 2017. Teoretik. ISBN 978-80-7502-195-3, str. 21.

⁶ Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, § 15 odst. 1,2, 3 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů.

od okamžiku, kdy je takové oznámení schopna učinit. V případě třetích osob je lhůta tři pracovní dny ode dne, kdy se o narození dítěte dozvěděly.

1.3 Řízení o určení mateřství

Jak již bylo zmíněno hmotné právo s určováním mateřství nepočítá, jelikož je zde jasná definice, kdy je matkou žena, která dítě porodila. Při určování mateřství je tedy jedinou rozhodnou skutečností porod dítěte. Z důvodové zprávy k ustanovení § 426 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen ZŘS) však plyne, že mohou nastat i situace, nelze jich však předpokládat větší množství, kdy nebude možné dle tohoto pravidla určit matku dítěte a bude přicházet v úvahu i řízení o určení a popření mateřství. Procesněprávní úprava tímto reaguje na neustálý vývoj právní úpravy, a to zejména ve vztahu k problematice asistované reprodukce, domácích porodů atd. Zmínka ohledně řízení o určení mateřství byla zakotvena pouze do jednoho ustanovení, kterým je ustanovení § 426 ZŘS, které zní následovně: „*Pro řízení o určení a popření mateřství se použijí ustanovení o řízení o určení a popření otcovství přiměřeně.*“ Z povahy věci je zřejmé, že na problematiku řízení o určení mateřství nebude možné aplikovat ustanovení § 415,416, 419,424 a 425 ZŘS.⁷

Dle ustanovení § 418 odst. 1 ZŘS lze řízení na určení otcovství zahájit jen na návrh, výjimkou je situace, kdy bylo pravomocně určeno, že manželství zde není, v tomto případě je dle ustanovení § 418 odst. 2 ZŘS zahájeno řízení soudem i bez návrhu. Určování mateřství je však úplně jiná situace, jelikož přichází v úvahu jen tehdy, kdy dítě v matrice nemá zapsanou žádnou matku. Jiří Levý se v komentáři k ZŘS přiklání k názoru, že soud řízení zahájí dle ustanovení § 13 odst. 1 ZŘS bezodkladně poté, co se dozví o rozhodných skutečnostech.

1.3.1 Aktivní legitimace

Dle ustanovení § 783 odst. 1 ObčZ je v případě podání návrhu na určení otcovství aktivně legitimovaná matka dítěte, dítě a muž, který tvrdí, že je otcem

⁷ DÁVID, R., GRYGAR, J., KOKEŠ, M., KOVAŘÍK, Z., KŘEČEK, S., MACKOVÁ, A., MUZIKÁŘ, L., ZRŮST, J. Zákon o zvláštních řízeních soudních: Komentář. § 426 [Systém ASPI]. Nakladatelství Leges [cit. 05.01.2023]. Dostupné z: https://www.aspi.cz/products/lawText/13/132/1/2#pa_426 .

dítěte. Vzhledem k tomuto výčtu osob můžeme dovést, kdo bude aktivně legitimován k podání návrhu na určení mateřství.

Aktivní legitimace bude připadat:

- 1) Muži, který tvrdí, že určitá žena, je matkou dítěte, které nemá v matrice zapsané rodiče. Toto tvrdí především ze zájmu, aby bylo určeno jeho otcovství na základě z jedné domněnek. Dále také v případě, že došlo k popření mateřství a zároveň muž tvrdí, že je otcem dítěte.
- 2) Ženě, která tvrdí, že porodila určité dítě, které nemá v matrice zapsané rodiče nebo u něhož došlo k popření mateřství dříve zapsané ženy v matrice.
- 3) Dítěti, které tvrdí, že ho porodila určitá žena, ale v matrice nemá zapsané rodiče nebo došlo k popření mateřství dříve v matrice zapsané ženy. Za nezletilé dítě může návrh podat opatrovník, který byl jmenovaný dítěti v řízení ve věcech péče soudu o nezletilé, soud tak může učinit v případě, kdy mu jsou známy informace o biologických rodičích dítěte, ale ti návrh na určení mateřství nepodali.
- 4) Potomkům dítěte, pokud dítě, které má aktivní legitimaci zemře během řízení, a tito potomci mají právní zájem na určení mateřství (§ 784 odst. 2 ObčZ).⁸

1.3.2 Účastníci řízení

S přiměřeným užitím ustanovení § 420 ZŘS lze dovést, že účastníkem řízení bude muž, který tvrdí, že určitá žena, je matkou dítěte. Dále účastníkem řízení bude žena, o které muž tvrdí, že je matkou dítěte a také dítě, o kterém je tvrzeno, že jej žena porodila.

V případě, že návrh podala žena, která tvrdí, že porodila určité dítě, bude účastnicí řízení ona a dítě, o kterém tvrdí, že jej porodila. Muž v tomto případě bude účastníkem řízení jen tehdy, jestliže otcovství bylo založeno domněnkou manžela matky, souhlasným prohlášením rodičů, které bylo učiněno ještě před narozením dítěte nebo dáním souhlasu muže k umělému oplodnění.⁹

⁸ SVOBODA, Karel. Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-788-0. str. 861.

⁹ Tamtéž, str. 863.

1.3.3 Lhůty

S lhůtou, ve které má být podán návrh na zahájení řízení, se setkáváme pouze v případě, kdy dítě, které je aktivně legitimováno k podání návrhu na určení mateřství zemře a jeho potomci mají zájem na takové určení. Tito potomci tak musí učinit do šesti měsíců od jeho smrti., a to dle ustanovení § 784 odst. 2 ZŘS. V ostatních případech není žádné omezení lhůtou. Návrh na zahájená řízení určení mateřství může být tedy podán kdykoliv.

2 Asistovaná reprodukce

Díky rozvoji medicíny je dána šance mít děti i těm párům, které by je dříve mít nemohly. I v souvislosti s asistovanou reprodukcí je rozhodnou skutečností pro určení mateřství moment porodu. Právní matkou bude matka, která dítě porodila a žádným způsobem se nehledí na ženu, která darovala své vajíčko.

2.1 Historie asistované reprodukce

V roce 1944 bylo poprvé provedeno mimotělní spojení lidských pohlavních buněk. Roku 1961 se podařilo lékařům z Bologne udržet při životě embryo 59 dní v inkubátoru. O 8 let později bylo prvně provedeno britskými lékaři úspěšné umělé oplodnění, ale nedařilo se embryo umístit do dělohy.¹⁰ Průlomovým okamžikem byl rok 1978. Tento rok se ve Velké Británii narodila Luisa Brownová, která se stala prvním dítětem narozeným po mimotělním oplodnění embrya, které bylo umístěno do dělohy matky.¹¹ Tímto okamžikem začal problém ohledně určování mateřství, jelikož zásada ze Starověkého Říma již nebyla dostačující. Biologická matka se mohla lišit od matky, která dítě porodila. V Československé republice se první takto počaté dítě narodilo v roce 1982.¹² V roce 1995 byla v České republice poprvé založena soukromá klinika pro léčbu neplodnosti.¹³

V Československé republice byla asistovaná reprodukce poprvé upravena v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, a to v návaznosti na vědecké pokroky v 80. letech 20. století. Konkrétní úprava byla v ustanovení § 54 odst. 3, kde bylo zakotveno, že pokud je dítě počato z asistované reprodukce je otcem dítěte muž, který dal k umělému oplodnění souhlas.

Postup asistované reprodukce byl upraveno v zákoně č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu (dále jen jako PZL). V ustanovení §27e a násl. PZL bylo možné nalézt,

¹⁰ ROTTER, H. 1999. Důstojnost lidského života. Praha: Vyšehrad. 107 s. ISBN 80-7021-302-7, str. 37.

¹¹ DVOŘÁK, M. a kol. Oplození in vitro a přenos embrya při léčbě lidské neplodnosti. Brno: Masarykova univerzita, 1990. 157 s. ISBN 80-210-0166-6, s. 11.

¹² Tamtéž, str. 13.

¹³ UCHAŘOVÁ, Věra, Jana BARVÍKOVÁ, Sylva HÖHNE, Kristýna JANUROVÁ, Olga NEŠPOROVÁ, Jana PALONCYOVÁ, Kamila SVOBODOVÁ a Lucie VIDOVIČOVÁ. Česká rodina na počátku 21. století: životní podmínky, vztahy a potřeby. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici s Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí, 2019. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-275-3, str. 53.

co se rozumí asistovanou reprodukcí, jak ji lze provést a komu, kdo se rozumí dárce pro účely asistované reprodukce. Tento zákon byl zrušen ke dni 1.4.2012 a úprava asistované reprodukce byla vtělena do zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách.

2.2 Právní předpisy

Pojem asistované reprodukce můžeme nalézt v celé řadě právních předpisů. V občanském zákoníku je používán termín umělé oplodnění, ale úpravu asistované reprodukce tam nalezneme jen okrajově, a to jen ohledně úpravy otcovství, nikoli mateřství. Jedním z klíčových předpisů, kde nalezneme úpravu asistované reprodukce je zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách (dále jen jako SZS). Další úprava problematiky asistované reprodukce je obsažena v zákoně o lidských tkáních a buňkách (zákon č. 296/2008 Sb.) a v zákoně o výzkumu na lidských embryonálních buňkách (zákon č. 227/2006 Sb.).

Širší úpravu problematiky asistované reprodukce nalezneme v úmluvě na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny z roku 1997 (vyhláška č. 96/2001 Sb. m. s.), kde je například v článku 14 zakotven zákaz volby pohlaví a v článku 21 zákaz finančního prospěchu z lidského těla či jeho části. Úhrada metod a postupů, při kterých dochází k odběru zárodečných buněk, k manipulaci s nimi a jejich uchování je zmíněna v zákoně o veřejném zdravotním pojištění (zákon č. 48/1997 Sb.), a to konkrétně ustanovení § 38 a. Toto je jen demonstrativní výčet, úpravu nalezneme i v jiných právních předpisech než jen v těchto zmíněných.

2.3 Vymezení pojmů

Jak již bylo zmíněno výše, jedním z klíčových předpisů s ohledem na úpravu asistované reprodukce je zákon o specifických zdravotních službách. Asistovaná reprodukce je upravena v hlavě II, dílu 1, § 3-16 SZS. V tomto zákoně jsou vysvětleny pojmy jako asistovaná reprodukce, zárodečný buňky, umělé oplodnění, anonymní dárce atd.

2.3.1 Asistovaná reprodukce

Asistovanou reprodukcí se dle ustanovení § 3 odst. 1 SZS rozumí „*metody a postupy, při kterých dochází k odběru zárodečných buněk, k manipulaci s nimi, ke vzniku lidského embrya oplodněním vajíčka spermií mimo tělo ženy, k manipulaci s lidskými embryi, včetně jejich uchovávání, a to za účelem umělého oplodnění ženy*“.

2.3.2 Zárodečné buňky

V rámci asistované reprodukce dochází k odběru zárodečných buněk. „*Zárodečnými buňkami se pro účely asistované reprodukce rozumí vajíčka a spermie*“, a to dle ustanovení § 3 odst. 2 SZS.

V ustanovení § 3 odst. 5 SZS jsou vymezeny situace, kdy mohou být použity zárodečné buňky a lidská embrya. Zárodečné buňky a lidská embrya mohou být použita pouze pro umělé oplodnění. To neplatí, jde-li o lidská embrya nevyužitá pro umělé oplodnění, která lze použít pro výzkum na lidských kmenových embryonálních buňkách za podmínek a pro účely stanovené zákonem upravujícím výzkum na lidských kmenových embryonálních buňkách.

Účely a podmínky, kdy lze použít lidská embrya pro výzkum na lidských kmenových embryonálních buňkách, jsou stanoveny v zákoně č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů. Výzkum lze dle ustanovení § 4 tohoto zákona provádět jen na základě povolení, které vydalo ministerstvo. To vydá povolení jen pokud je doloženo, že takový výzkum slouží k získání „*zásadních vědeckých poznatků nebo k rozšíření lékařských poznatků při vývoji diagnostických, preventivních nebo terapeutických postupů, které lze aplikovat na člověka*“. Dále musí být doloženo, že výzkum řeší otázky, které nelze řešit pouze na in vitro modelech se zvířecími buňkami nebo při pokusech na zvířatech. Musí být také doloženo, že žádným jiným způsobem nelze vědeckého přínosu dosáhnout a že bude zaručena odborná úroveň výzkumu. Dále musí být splněny ostatní podmínky, které jsou uvedené v ustanovení § 3 a 5 tohoto zákona. V ustanovení §3 je například zakotveno, že nesmí dojít k reprodukčnímu klonování a že lidská embrya musí být chráněna před odcizením. A dle ustanovení § 5 musí

být žádost podána pouze písemně v listinné nebo elektronické podobě a žadatelem „*může být pouze právnická osoba se sídlem v České republice, popřípadě právnická osoba, která má sídlo, ústřední správu nebo hlavní místo své podnikatelské činnosti na území jiného členského státu Evropské unie a která má na území České republiky umístěnou organizační složku, která má jako předmět činnosti uveden výzkum*“.

2.3.3 Umělé oplodnění ženy

Umělým oplodněním ženy je dle ustanovení § 3 odst. 3 SZS buď zavedení spermií do pohlavních orgánů ženy nebo přenos lidského embrya, které vzniklo oplodněním vajíčka spermií mimo tělo ženy, do pohlavních orgánů ženy.

Dle ustanovení § 6 odst. 1 a § 7 odst. 2 SZS lze umělé oplodnění provést ženě, která je v plodném věku a věk této ženy nepřekročil 49 let. Její svéprávnost nesmí být omezena takovým způsobem, že by nebyla schopna posoudit poskytnutí těchto zdravotních služeb, popřípadě důsledky jejich poskytnutí. Tato žena nesmí být osobou umístěnou v policejní cele, ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody nebo zabezpečovací detence.

2.3.3.1 Případy, kdy je možné provést umělé oplodnění

Provedení umělého oplodnění ženy lze pouze ve dvou případech. Tento taxativní výčet nalezneme v ustanovení § 3 odst. 1 písm. a), b) SZS. První případ, kdy je možné přistoupit k umělému oplodnění, je ze zdravotních důvodů, a to při léčbě neplodnosti ženy nebo neplodnosti muže, je-li málo pravděpodobné nebo zcela vyloučené, aby žena otěhotněla přirozeným způsobem nebo aby donosila životaschopný plod a pokud jiné způsoby léčby její neplodnosti nebo neplodnosti muže nevedly nebo s vysokou mírou pravděpodobnosti nepovedou k jejímu otěhotnění. Druhým případem je potřeba časného genetického vyšetření lidského embrya, je-li zdraví budoucího dítěte ohroženo z důvodu prokazatelného rizika přenosu geneticky podmíněných nemocí nebo vad, jejichž nositelem je jeden z tohoto páru.

Dle ustanovení § 5 odst.2 SZS není dovoleno použití asistované reprodukce pro účely volby pohlaví dítěte, je zde ale výjimka, a to v případě, kdy se asistovaná reprodukce využívá k vyhnutí se vážným genetickým nemocem s vazbou na pohlaví. Dále není dle ustanovení § 6 odst. 2 SZS dovoleno provádět umělé

oplození ženě, která má k muži, se kterým předložila žádost, příbuzenský vztah, který vylučuje uzavření manželství.

2.3.3.2 Dárcovství a anonymita

Pro umělé oplodnění lze dle § 3 odst. 4 písm. c) SZS použít zárodečné buňky darované jinou osobou, než kterou je žena, která podstupuje umělé oplodnění a muž, který se ženou společně podstupuje léčbu neplodnosti. Tato osoba je nazývána anonymním dárcem. Anonymním dárcem může být pouze žena, která dovršila věk 18 let a nepřekročila věk 35 nebo muž, který dovršil věk 18 let a nepřekročil věk 40 let. Nesmí jím být dle § 7 odst. 3 SZS osoba, jejíž svéprávnost je omezena takovým způsobem, že není způsobilá posoudit poskytnutí zdravotních služeb nebo jejich důsledků. Dále nesmí být tato osoba umístěna v policejní cele, ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody nebo zabezpečovací detence anebo v zařízení pro zajištění cizinců nebo v azylovém zařízení. Nařízená izolace, karanténní opatření, výkon lůžkového ochranného léčení nebo její hospitalizace bez souhlasu, je také překážkou toho, aby se osoba stala anonymním dárcem.

Je také nutné zajištění anonymity procesu asistované reprodukce. To je dle ustanovení § 10 odst. 1 SZS povinen zajistit poskytovatel, který je oprávněn provádět asistovanou reprodukci. Jeho povinností je zajistit zachování vzájemné anonymity anonymního dárce a neplodného páru a anonymity anonymního dárce a dítěte narozeného z asistované reprodukce. Dle odst.2 stejného ustanovení je povinností poskytovatele, který prováděl posouzení zdravotní způsobilosti anonymního dárce a ženy nebo muže, kteří podstupují umělé oplodnění, aby předal tyto údaje, které jsou potřeba pro umělé oplodnění, poskytovateli, který bude toto umělé oplodnění provádět. Povinností tohoto poskytovatele je uchování údajů o zdravotním stavu anonymního dárce, a to po dobu 30 let od umělého oplodnění. Také je povinen předat informace o zdravotním stavu anonymního dárce neplodnému páru nebo zletilé osobě, která se narodila pomocí umělého oplodnění, a to na základě jejich písemné žádosti.

2.4 Podmínky

2.4.1 Kdo je oprávněn provádět asistovanou reprodukci

Asistovaná reprodukce může být dle ustanovení § 4 SZS prováděna pouze poskytovatelem, který má udělené oprávnění, že může poskytovat zdravotní služby v oboru reprodukční medicína. V případě zavedení spermií do pohlavních orgánů ženy může být prováděna poskytovatelem, který má udělené oprávnění k poskytování služeb v oboru gynekologie a porodnictví.

2.4.2 Informační povinnost

Poskytovatel zdravotních služeb má dle § 8 odst. 1 SZS před zahájením asistované reprodukce informační povinnost. Je povinen neplodnému páru sdělit informace ohledně trvalých následků, možných rizik, které mohou během postupů nastat, ale také ohledně toho, jakým způsobem může být naloženo s nadbytečnými lidskými embryi. Dále sdělí neplodnému páru informace ohledně určování rodičovství k dítěti. O tomto informačním procesu je sepsán záznam, který je podepsán neplodným párem a ošetřujícím lékařem. V případě, že si neplodný pár zvolil, že chce, aby při podávání informací byl přítomen svědek, tak si takového svědka sami vyberou a ten musí také podepsat záznam o podání informací. Tento záznam je součástí zdravotnické dokumentace.

2.4.3 Souhlas s umělým oplodněním

Po sdělení informací poskytovatelem udělí neplodný pár písemný souhlas s provedením asistované reprodukce, a to dle § 8 odst. 2 SZS. V případě opakovaného umělého oplodnění musí být souhlas udělen znovu. Pokud by nastala situace, že zemře muž, který udělil souhlas s umělým oplodněním, nelze po jeho smrti umělé oplodnění provést, viz rozsudek Evropského soudu pro Lidská práva Pejřilová proti České republice (viz kapitola 2.7.1).

Stejně jako v případě záznamu o podání informací, je i tento souhlas součástí zdravotnické dokumentace. Příjemkyni lze jednotlivé výkony provést jen pokud před jejich započítáním udělila souhlas, tento souhlas je také zaznamenán do zdravotnické dokumentace.

2.4.4 Písemná žádost

Neplodný pár, který hodlá umělé oplodnění podstoupit, podá písemnou žádost. Tato žádost nesmí být dle ustanovení § 6 odst. 1 SZS starší než 6 měsíců a je součástí zdravotnické dokumentace.

2.5 Hrazení péče

Zdravotní služby, které byly poskytnuty v souvislosti s umělým oplodněním, jde-li o formu mimotělního oplodnění, jsou dle ustanovení § 15 odst. 3 zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, hrazeny ze zdravotního pojištění, samozřejmě jen u těch, kteří jsou pojištěni u zdravotních pojišťoven v České republice. Tyto služby jsou dle tohoto ustanovení hrazeny na základě doporučení registrujícího poskytovatele v oboru gynekologie a porodnictví, a to ženám od 22 let (od 18 let v případě žen s oboustrannou neprůchodností vejcovodů) do dosažení čtyřicátého roku věku, a to třikrát za život. Čtyřikrát za život je to možné pouze tehdy, kdy by v prvních dvou případech bylo do pohlavních orgánů ženy přeneseno nejvýše jedno lidské embryo, které vzniklo oplodněním vajíčka spermií mimo tělo ženy.

2.6 Domněnka otcovství v případě umělého oplodnění neprovdané matky

V občanském zákoníku je jediná zmínka o umělém oplodnění pouze v souvislosti určování otcovství. V tomto ustanovení § 778 ObčZ je zakotvena první a půltá domněnka otcovství, která zní: *„Narodí-li se dítě, které je počato umělým oplodněním, ženě neprovdané, má se za to, že otcem dítěte je muž, který dal k umělému oplodnění souhlas.“* Jedná se o domněnku nevyvratitelnou, která se využije v případě určení otcovství tehdy, kdy se narodí dítě pomocí umělého oplodnění neprovdané matce. Partner matky musí dát k umělému oplodnění souhlas a tím se dle této domněnky stává otcem dítěte. Umělé oplodnění nelze provést bez jeho souhlasu, po odvolání souhlasu či po jeho smrti. Dle ustanovení § 787 ObčZ nelze otcovství k narozenému dítěti mezi 160. dnem a 300. dnem od umělého oplodnění popřít, toto pravidlo nebude platit v případě, že by matka otěhotněla jiným způsobem.

2.7 Judikatura související s asistovanou reprodukcí

2.7.1 Pejřilová proti České republice

2.7.1.1 Skutkový stav

Stěžovatelka a její již zesnulý manžel chtěli podstoupit léčbu neplodnosti metodami asistované reprodukce. Zesnulý manžel dne 26.6.2014 podepsal informovaný souhlas s krykonzervací spermií před léčbou, čímž souhlasil s tím, že jeho spermie budou uchovány pro pozdější oplodnění stěžovatelky. Dne 15.12.2014 společně podepsali informovaný souhlas s léčbou neplodnosti metodou mimotělního oplodnění a také vyslovili souhlas s použitím spermií před léčbou neplodnosti. Dne 16.6.2015 manžel stěžovatelky zemřel. Po smrti manžela bylo stěžovatelce odmítnuto dokončení procesu umělého oplodnění, a to z důvodu, že chybí platný souhlas jejího manžela.

2.7.1.2 Řízení před českými soudy

Stěžovatelka se obrátila na Okresní soud a ten věc uzavřel s tím, že je umělé oplodnění umožněno jen párům, nikoliv jednotlivci. Dle soudu prvního stupně nelze předjímat další vůli manžela a pro tento případ nelze ani aplikovat institut dříve vysloveného přání. Stěžovatelka se následně odvolala a Krajský soud v Plzni, jako soud druhého stupně potvrdil rozsudek Okresního soudu. Stěžovatelka se dále dovolávala k Nejvyššímu soudu, který dovolání zamítl.

Stěžovatelka podala ústavní stížnost k Ústavnímu soudu, kde uváděla, že bylo zasaženo do jejího práva na soukromý a rodinný život a že ustanovení § 6 a § 8 odst. 2 SZS jsou v rozporu s čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen LZPS), s tím, že nemůžou být limitována její práva pro umělé oplodnění zárodečnými buňkami jejího manžela.

Ústavním soudem byla dne 8.11.2018 ústavní stížnost i návrh na zrušení ustanovení §6 a §8 odst. 2 SZS zamítnuta.

„Právní úprava související s umělým oplodňováním vychází z morálních, kulturních, náboženských a etických hodnot dané společnosti. Podle Ústavního

soudu je tak především na zákonodárci, aby stanovil podmínky a pravidla pro vznik života jiným než tradičním způsobem.“¹⁴

2.7.1.3 Řízení před Evropským soudem pro lidská práva

Stěžovatelka podala stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva (dále jen ESLP). ESLP konstatoval, že dle českého práva je potřeba souhlasu páru k umělému oplodnění, který není starší než 6 měsíců, stěžovatelka však chtěla podstoupit umělé oplodnění po více než 6ti měsících od udělení souhlasu. Dále české právo umožňuje podstoupit umělé oplodnění pouze žijícím osobám a ti jsou povinni udělit souhlas znovu pokaždé, když má být použit genetický materiál k umělému oplodnění. ESLP také uvádí, že manžel stěžovatelky byl seznámen s informací, že v případě jeho smrti bude jeho zmražený genetický materiál zničen a s touto informací souhlasil. ESLP neshledal, „že by legitimnímu právu stěžovatelky na respektování jejího rozhodnutí mít dítě geneticky spojené se zesnulým manželem měla být přisouzena větší váha než legitimním obecným zájmům chráněným napadenou právní úpravou“ a 8.12.2022 vydal rozsudek, ve kterém došel k závěru, že nedošlo k porušení čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.¹⁵

2.7.2 Evans proti Spojenému království

2.7.2.1 Skutkový stav

Stěžovatelka se se svým manželem v roce 1995 obrátila na kliniku kvůli léčbě neplodnosti, léčbu však kvůli rozpadu manželství nepodstoupila. V roce 2000 jí bylo klinikou oznámeno, že při vyšetření jí byl diagnostikován nádor na obou vaječnicích a je tedy nutné jejich odoperování. Bylo však možné odebrat několik vajíček pro pozdější IVF. V této době měla stěžovatelka již nového partnera. Podepsali spolu souhlas s oplodněním in vitro s tím, že oba byli srozuměni o tom, že kterýkoliv z nich může odvolat souhlas s oplodněním před přenesením embrya do dělohy stěžovatelky, a to dle Human Fertilisation and Embryology Act z roku 1990. Stěžovatelka si přála, aby bylo zamraženo jen neoplozené vajíčko, ale to jí klinikou nebylo umožněno a zároveň byla svým přítelem ujištěna,

¹⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 11. 2018, sp. zn. I. ÚS 1099/18

¹⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8. 12. 2022, sp. zn. 14889/19

že s ní chce mít dítě. Oba podepsali dokumenty potřebné k provedení oplodnění in vitro. Bylo vytvořeno a uskladněno 6 embryí. Stěžovatelka nastoupila na operaci vaječnicků, kvůli které musela čekat dva roky, než bude možné podstoupit implantaci embryí. V průběhu těchto dvou let se s přítelem rozešli a ten využil možnosti odvolání svého souhlasu s oplodněním. Klinika sdělila, že je dle zákona povinna zničit všechna embrya.¹⁶

2.7.2.2 Řízení před britskými soudy

Stěžovatelka podala žalobu k Vrchnímu soudu, s tím, že je to „v rozporu se zákonem o lidských právech z roku 1998 (*Human Rights Act*) v tom smyslu, že § 12 a příloha č. 3. k zákonu z roku 1990 porušuje práva stěžovatelky podle čl. 8, 12 a 14 Úmluvy“ a „že embrya požívají ochrany podle čl. 2 a 8 Úmluvy“¹⁷. Dále požadovala, aby soud prohlásil, že mohou být embrya přenesena do její dělohy a uskladněna do vypršení lhůty 10 let. Vrchní soud žalobu zamítl s tím, že by nebylo spravedlivé nedovolení odvolání souhlasu, když se změnilo okolnosti, za kterých byl takový souhlas udělen. Zároveň stanovil, že embryo není považováno za osobu a že právo na respektování rodinného života nebylo dotčeno.

Následně stěžovatelka podala odvolání k apelačnímu soudu. Ten 25.6.2004 odvolání zamítl, a to na základě obdobných důvodů, jako byla zamítnuta žaloba Vrchním soudem.

Opravný prostředek proti rozsudku odvolacího soudu byl dne 29.11.2004 zamítnut Sněmovnou lordů.

2.7.2.3 Řízení před Evropským soudem pro Lidská práva

Stěžovatelka podala stížnost k Evropskému soudu pro Lidská práva, ve které se dovolávala porušení čl. 2 a 8 Úmluvy. Dále namítala, že se stala obětí diskriminace, která je zakázána čl. 14 Úmluvy.

Soud uvedl, „že vzhledem k absenci evropského konsensu, pokud jde o vědeckou a právní definici počátků života, okamžik vzniku práva na život spadá do prostoru k uvážení států, který, jak má Soud tendenci se domnívat, jim musí být

¹⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 07.03.2006 sp. zn. 6339/05

¹⁷ Tamtéž.

*v dané oblasti přiznán.*¹⁸ Není umožněno, aby embryo prostřednictvím jiné osoby, mohlo uplatnit své právo na život dle čl. 2, jelikož dle britského práva není embryu přiznáván status autonomního subjektu práva. Také při řešení otázky diskriminace ESPL došel k závěru, že Úmluva porušena nebyla.

Při řešení otázky ohledně porušení čl. 8 Úmluvy se musel soud zaměřit na to, zda nebyla přijetím ustanovení Human Fertilisation and Embryology Act z roku 1990, které umožňuje odvolání souhlasu s umělým oplodněním, porušena spravedlivá rovnováha, kterou článek 8 Úmluvy vyžaduje a zda Spojené království nepřekročilo prostor k uvážení, které mělo k dispozici. Soud uvedl, že neexistuje mezinárodní konsensus ohledně toho, do jakého okamžiku může být souhlas odvolán a že Spojené království není jediným členem Rady Evropy, který má takovou právní úpravu. Z tohoto důvodu má soud za to, že Spojeným královstvím nebyla porušena spravedlivá rovnováha ani nebyl překročen prostor k uvážení.¹⁹

2.7.3 Dickson proti Spojenému království

2.7.3.1 Skutkový stav

V roce 1994 byl stěžovatel odsouzen pro vraždu k doživotnímu trestu odnětí svobody, s tím, že může po 15ti letech požádat o podmíněčné propuštění. Ve vězení se v roce 1999 seznámil se stěžovatelkou, která byla také ve výkonu trestu. Stěžovatelka byla propuštěna, v roce 2001 se vzali a rozhodli se, že by spolu chtěli mít děti. Z tohoto důvodu podal stěžovatel žádost o umělé oplodnění a v roce 2002 tuto žádost podala i stěžovatelka. Uvedli, že jejich vztah je trvalý a že vzhledem k tomu, že stěžovatel bude nejdříve propuštěn v roce 2009, kdy bude stěžovatelce 51 let a pravděpodobnost početí přirozenou cestou bude malá.

Dne 28.5.2003 byla žádost dopisem ministra vnitra zamítnuta. Ministr vnitra konstatoval, že vztah stěžovatele a stěžovatelky vznikl v období, kdy byli oba ve výkonu trestu a doposud nebyl jejich vztah podroben zkoušce běžného života. Dalším důvodem zamítnutí je, že by dítě významnou část dětství prožilo bez otce.

20

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva (Velký senát) ze dne 4. 12. 2007, sp. zn. 44362/04

2.7.3.2 Řízení před britskými soudy

Stěžovateli bylo požádáno o soudní přezkum rozhodnutí ministra. Žádost byla dne 23.6.2003 prvoinstančním soudem zamítnuta v písemném řízení, po nové žádosti stěžovatelů byla zamítnuta i po ústním jednání a to dne 5.9.2003.²¹

2.7.3.3 Řízení před Evropským soudem pro Lidská práva

Stěžovatelé se obrátili na Evropský soud pro lidská práva, s tím, že jim bylo zasaženo do jejich práva na soukromý a rodinný život ve smyslu čl. 8 Úmluvy a také do práva na založení rodiny ve smyslu čl. 12 Úmluvy.

*„Vzhledem k široké míře volného uvážení, která v této otázce svědčí národním orgánům, senát rozhodl, že nebylo prokázáno, že by zamítnutí žádosti stěžovatelů o umělé oplodnění bylo svévolné nebo iracionální nebo že by toto rozhodnutí nenašlo správnou míru rovnováhy mezi zájmy jednotlivých stran. Senát proto rozhodl, že nedošlo k porušení čl. 8 Úmluvy.“*²² Ohledně porušení čl. 12 Úmluvy došel senát ze stejných důvodů k tomu, že k porušení článku nedošlo.

Věc byla znovu projednána velkým senátem a ten dvanácti hlasy proti pěti došel k závěru, že došlo k porušení čl. 8 Úmluvy, jelikož nebyla nalezena spravedlivá rovnováha mezi zájmy jednotlivce a mezi zájmy společností. Ohledně porušení čl. 12 Úmluvy však jednomyslně konstatoval, že pro přezkoumání stížnosti nebyl důvod, jelikož neexistují žádné důvody naznačující, že by došlo k porušení.

²¹ Tamtéž.

²² Tamtéž.

3 Náhradní mateřství

Při náhradním mateřství neboli také surogátním mateřstvím dochází k tomu, že náhradní matka podstoupí umělé oplodnění a následně donosí a porodí dítě pro objednatelský pár. Jelikož je náhradní mateřství prováděno právě pomocí umělého oplodnění, musí se řídit právní úpravou asistované reprodukce (blíže viz předchozí kapitola).

Náhradní mateřství je problematikou, která je velmi diskutovaná, a to především z důvodu, že je jím zpochybněna hlavní zásada dle § 775 ObčZ, kterou se určuje mateřství. Při náhradním mateřství neplatí, že „*matkou je žena, která dítě porodila*“. Právně tomu tak sice je, ale fakticky dochází k tomu, že po porodu dítěte se prostřednictvím osvojení, stává matkou dítěte jiná žena. Především z tohoto důvodu je na tento institut pohlíženo odlišnými názory. Postup, kterým by mělo probíhat náhradní mateřství není v České republice upraven v žádném právním předpise.

Náhradní mateřství není žádným zákonem upraveno, ale ani není zakázáno. Zakázáno je v případě, že by se žena chtěla stát náhradní matkou z důvodu výdělku. V tomto případě by se jednalo o trestný čin svěření dítěte do moci jiného dle ustanovení § 169 odst. 1 TZ (blíže viz kapitola 8.2). O výdělek se nejedná tehdy, kdy objednatelský pár uhradí náhradní matce výdaje spojené s těhotenstvím a porodem.

Zákonodárce si byl před přijetím občanského zákoníka vědom, že nelze institut náhradního mateřství naprosto ignorovat. V průběhu legislativních prací v souvislosti s přípravou tohoto zákona zaznívalo mnoho argumentů pro náhradní mateřství, a to zejména z řad lékařů, kdy hlavním argumentem bylo, že se náhradní mateřství v praxi provádí, tudíž by bylo vhodné tuto problematiku do právního řádu České republiky zakotvit.²³

²³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícímateřství. Právní rozhledy, 2015, č. 21, str. 725-732. In: Beck-online [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 22.11.2022]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrgvpxa4s7giyv6427g4zdk&groupIndex=0&rowIndex=0&re fSource=search>.

3.1 Pojmy v souvislosti s náhradním mateřstvím

3.1.1 Náhradní mateřství

Pojem náhradního mateřství byl poprvé v českém právním řádu zmíněn přijetím zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník. Zákonodárce se přiklonil k metodě, kdy není možné připustit výjimku ze zásady určení mateřství, že matkou dítěte je žena, která jej porodila, a právní mateřství ženy objednatelky je tedy možné založit jen na základě osvojení narozeného dítěte.

Zákonodárce bylo v ustanovení § 804 ObčZ týkajícího se osvojení zakotveno, že „*osvojení je vyloučeno mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci. To neplatí v případě náhradního mateřství.*“ Je to jediná zmínka o náhradním mateřství, kterou v české právní úpravě lze nalézt. V důvodové zprávě k občanskému zákoníku je uvedeno, že výjimka u osvojení mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci se vztahuje na náhradní mateřství „*při němž se dítě narodí ženě, která není jeho biologickou matkou. Nadále však bude platit stará římská zásada, že matkou dítěte je žena, která dítě porodila. [...]. Vztahy mezi ženou, která poskytla své zárodečné buňky (biologickou matkou) a dítětem, mohou být upraveny cestou osvojení. Zahraniční zkušenosti i dosavadní zkušenosti v České republice svědčí o tom, že největší zájem o náhradní mateřství bude mezi ženami, které jsou si navzájem příbuzné.*“²⁴ Například když matka ze zdravotních důvodů odosílá embryo své dceři, které vzniklo spojením dceřiného vajíčka a spermií jejího partnera.

3.1.1.1 Druhy náhradního mateřství

Jak již bylo zmíněno, náhradní mateřství je upraveno pouze okrajově, avšak z důvodové zprávy vyplývá, že občanský zákoník počítá v rámci náhradního mateřství pouze se ženou, která poskytla své zárodečné buňky, náhradní matkou a mužem. V praxi však dochází k různým variantám, jakým způsobem může docházet k náhradnímu mateřství. Daniela Kovářová ve své knize z roku 2020 Abeceda rodinného práva znázorňuje následující varianty, ve kterých se ženou a mužem rozumí objednatelský pár.

²⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz, § 804

1) Úplné náhradní mateřství

Při úplném náhradním mateřstvím poskytne žena své vajíčko, muž spermii a oplodněné vajíčko je donošeno náhradní matkou.

2) Částečné náhradní mateřství mateřské

Žena poskytne vajíčko, které je však oplozeno spermii anonymního dárce a takto oplozené vajíčko je donošeno náhradní matkou.

3) Částečné náhradní mateřství otcovské

Muž poskytne spermii, kterou je oplozeno vajíčko anonymní dárkyně a embryo je donošeno náhradní matkou.

4) Umělé náhradní mateřství

Vajíčko anonymní dárkyně je oplodněno spermii anonymního dárce a vzniklé embryo je donošeno náhradní matkou.

5) Nepravé náhradní mateřství

Náhradní matka poskytne vlastní vajíčko, které je oplozeno spermii muže.

6) Virtuální náhradní mateřství

Náhradní matka poskytne své vlastní vajíčko, a to je oplozeno spermii anonymního dárce.²⁵

3.1.2 Matka

V rámci náhradního mateřství je vícero pohledů na matku, a to podle toho, jaké má v tomto procesu postavení. Lze rozlišovat matku genetickou, sociální, právní a náhradní. Matkou genetickou rozumíme ženu, která poskytla vajíčko, které bylo oplozeno. Matkou sociální je žena, která sice neposkytla svůj genetický materiál, ani dítě neporodila, ale je v jejím úmyslu narozené dítě mít u sebe

²⁵ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Abeceda rodinného práva. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Právo prakticky. ISBN 978-80-7598-711-2, str. 82-83.

a vychovávat ho. Právní matkou je žena, kterou zákon považuje za matku dítěte, dle českého práva tedy žena, která dítě porodila.²⁶

Náhradní matkou se rozumí žena, která souhlasí s tím, že ji do dělohy bude zavedeno oplodněné vajíčko jiné ženy. Následně dítě donosí, porodí a vzdá se svých rodičovských práv k dítěti. V praxi jsou často náhradními matkami příbuzné ženy žen, které nemohou mít ze zdravotních důvodů vlastní děti.²⁷

3.1.3 Surogátní smlouva

Surogátní smlouvou se v obecném smyslu rozumí smlouva, ve které jsou upraveny práva a povinnosti mezi objednatelským párem a náhradní matkou. Hlavní účel takové smlouvy je to, že náhradní matka dítě donosí, porodí a následně jej za smlouvenou odměnu předá objednatelskému páru.²⁸

Jak již bylo zmíněno, zásada, že matkou je žena, která dítě porodila, zakotvena v ustanovení § 775 ObčZ, je kogentní a nelze se od ní nikterak odchýlit, a to ani smluvně. Z tohoto vyplývá, že jakákoliv smlouva ohledně náhradního mateřství je absolutně neplatná, a to dle ustanovení § 588 ObčZ.

Sice se se soukromým a občanským právem pojí zásada zakotvená v čl. 2 odst. 3 LZPS, že „každý může činit, co není zákonem zakázáno“. Avšak práva a povinnosti, které by byly upraveny v surogátní smlouvě se netýkají pouze objednatelského páru a náhradní matky, ale především také narozeného dítěte a z obecných principů plyne zákaz smluvně upravovat osobní status člověka.²⁹

²⁶ JIRSA, Jaroslav, FRANKOVÁ, Věra. Náhradní mateřství – vybrané etické a právní otázky. Časopis zdravotnického práva a bioetiky, 2022, č. 1, str. 12-31. In: Beck-online [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 07.03.2023]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembgspjwg6tqmjptcx3tl4yte&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search>

²⁷ NOVOTNÝ, Petr. *Nový občanský zákoník*. Praha: Grada, 2014. Právo pro každého (Grada). ISBN 978-80-247-5167-2, str. 100.

²⁸ ŠÍNOVÁ, Renáta, Ondřej ŠMÍD a Marek JURÁŠ. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013. Teoretik. ISBN 978-80-87576-74-8, str. 114-115.

²⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícímateřství. Právní rozhledy, 2015, č. 21, str. 725-732. In: Beck-online [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 22.11.2022]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembgvpvpxa4s7giyv6427g4zdk&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search>

Dle ustanovení § 1 odst. 2 ObčZ plyne, že je zakázáno, aby si osoby mohly ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona, v případě, kdy se to týká postavení osob.

V České republice je tedy možné pouze takové náhradní mateřství, při kterém náhradní matka nedostane žádnou finanční odměnu za donošení dítěte, může dostat jen náhradu za výdaje, které byly spojené s jejím těhotenstvím. Pokud by přece jenom byla nějaká smlouva či dohoda ohledně předání dítěte uzavřena, byla by neplatnou a zcela nevymahatelnou. Komerční náhradní mateřství, tedy takové, kdy náhradní matka dostane finanční odměnu za donošení dítěte, je vyloučeno ustanovením §169 odst. 1 TZ. Dle tohoto ustanovení bude potrestán odnětím svobody ten, „*kdo za odměnu svěří dítě do moci jiného za účelem adopce nebo pro jiný obdobný účel*“. Legálně lze tedy v České republice hradit pouze náklady které vznikly v souvislosti se životosprávou, zdravotní péčí atd.³⁰

Jiří Haderka uváděl několik důvodů, proč smlouvu o náhradním mateřství do právního řádu nazakotvovat. Dle jeho názoru nesmí být plněním soukromoprávní smlouvy „*použití lidského organismu k umělému oplodnění, resp. asistované reprodukci (IVF a ET), „zřeknutí se“, předání či přijetí embrya anebo novorozence, dostání příslibu „uznání“ otcovství a naplnění slibu osvojení nascitura, resp. ještě nepočatého dítěte.*“³¹

3.2 Proces náhradního mateřství v praxi

V souvislosti s náhradním mateřstvím se v praxi setkáváme s různými způsoby, jakými je obcházeno ustanovení § 775 ObčZ.

3.2.1 Fiktivní vztah s náhradní matkou

Jedním způsobem, jak obejít právní úpravu je, že muž bude tvořit fiktivní vztah s náhradní matkou. Tento muž dá souhlas s umělým oplodněním, a na základě domněnky otcovství dle ustanovení § 778 ObčZ je otcem dítěte. To ale pouze

³⁰ ŠÍNOVÁ, Renáta, Ondřej ŠMÍD a Marek JURÁŠ. Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého. Praha: Leges, 2013. Teoretik. ISBN 978-80-87576-74-8, str. 115.

³¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícíím mateřství. Právní rozhledy, 2015, č. 21, str. 725-732. In: Beck-online [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 22.11.2022]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrgvpxa4s7giyv6427g4zdk&groupIndex=0&rowIndex=0&rfSource=search> .

v případě, kdy náhradní matka není vdaná. Pokud by náhradní matka vdaná byla, jednalo by se o složitější situaci a otcovství založené na základě první domněnky by muselo být popřeno u soudu. Po porodu a narození dítěte se matkou stává náhradní matka, která jej porodila. Tato žena dá po šesti týdnech po narození dítěte souhlas s osvojením, otec může učinit souhlas ihned po narození dítěte, a to dle ustanovení § 813 odst. 1 ObčZ. Žena z objednatelského páru podá návrh na osvojení, dle ustanovení § 795 odst. 1 ObčZ. Poté co oba rodiče dítěte dali souhlas k osvojení a budoucí osvojitel souhlasí s tím, že mu dítě bude předáno do péče ihned, co rodiče takový souhlas udělili, bude mu možné dítě do péče předat, a to dle ustanovení § 823 ObčZ. Dle ustanovení § 844 ObčZ může být na návrh osvojitele soudem rozhodnuto, že je osvojení nezrušitelné, a to dříve, než uplynou tři roky od rozhodnutí o osvojení, pokud to není v rozporu se zájmy dítěte. Tento návrh tedy podává manželka otce dítěte. Dle ustanovení § 797 ObčZ se do matriky jako rodič dítěte zapíše osvojitel. Do té doby, než dojde k osvojení má rodičovskou odpovědnost a vyživovací povinnost náhradní matka, ta rodičovskou odpovědnost ztrácí právě až v momentě osvojení.

3.2.2 Porod mimo zdravotnické zařízení a předložení falešných dokladů ve zdravotnickém zařízení

Dalšími dvěma způsoby, kterými je obcházena právní úprava, jsou porod mimo zdravotnické zařízení a předložení falešných dokumentů ve zdravotnickém zařízení.

Při prvním zmíněném způsobu náhradní matka porodí dítě mimo zdravotnické zařízení a jeden z objednatelského páru následně oznámí narození dítěte matričnímu úřadu, a to dle ustanovení § 15 odst.2 MatZ. Dle ustanovení § 15 odst. 4 MatZ musí otec takové oznámení učinit nejpozději do 3 pracovních dnů ode dne narození dítěte a u matky se jedná o 3 pracovní dny ode dne, kdy je schopna takové oznámení učinit. Pokud se jedná o manželský pár, tak dle ustanovení § 16 odst.1 MatZ jeden z rodičů předloží oddací list, občanský průkaz, nebo cestovní doklad, nebo průkaz povolení k pobytu cizince, pokud mu byl vydán. Dále je potřeba předložit souhlasné prohlášení rodičů o jménu dítěte a také o příjmení dítěte, pokud není z oddacího listu rodičů. Pokud se jedná o nesezdaný pár, předloží dle ustanovení §16 odst. 3 MatZ jeden

z rodičů souhlasné prohlášení rodičů o jménu dítěte, také souhlasné prohlášení o určení otcovství, dále předloží rodný list matky a otce dítěte. Stejně jako u manželského páru, tak i u páru nesezdaného předloží rodič, který činí oznámení o narození dítěte, občanský průkaz, nebo cestovní doklad, nebo průkaz povolení k pobytu cizince. Pokud je matka rozvedená nebo ovdovělá, je také nutné předložit pravomocný rozsudek o rozvodu manželství nebo úmrtí list manžela. Matriční úřad musí mít dostatečně prokázané, že ti, co činili oznámení o narození dítěte, jsou skuteční rodiče tohoto dítěte, proto jak u manželského páru, tak u páru nemanželského je dle ustanovení § 16 odst. 4 MatZ nutné předložit další doklady, které jsou potřebné k prokázání, že je matkou dítěte žena, která jej porodila. Dle bývalé veřejné ochránkyně práv Anny Šabatové je tento zákonný požadavek rozumný a přiměřený a rozsah dokazování a důkazní prostředky, které budou použity, jsou závislé na okolnostech konkrétního případu. Někdy může být postačující výpověď svědků, ale v některých případech může matriční úřad požadovat předložení lékařského potvrzení, že žena opravdu dítě porodila. Pokud má matriční úřad pochybnosti, je povinen provést šetření, které vede ke zjištění skutečností, které se do matriky zapisují.³²

Při druhém zmíněném způsobu náhradní matka ve zdravotnickém zařízení předloží dokumenty ženy z objednatelského páru a ta bude zapsána jako matka dítěte.

Těmito způsoby dochází k zásahu do práv zakotvených v Úmluvě o právech dítěte, a to zejména do práv uvedených v čl. 7 a 8. Je zasaženo do práva dítěte znát své rodiče, částečně mu byla odňata jeho totožnost a nezákonným způsobem tak bylo zasaženo do rodinných svazků dítěte. Zároveň bylo také zasaženo do práva na respektování a ochranu rodinného života, které je zakotvena v čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Dítěti je tímto jednáním způsobena vážná újma na právech a zároveň byl v prvním případě uveden v omyl matriční úřad a v druhém případě bylo v omyl uvedeno zdravotnické zařízení. Tímto jednáním se dopouští trestného činu poškození cizích práv dle ustanovení

³² Postup matrik v případě domácích porodů musí být přiměřený | Ombudsman. Veřejný ochránce práv | Ombudsman [online]. Copyright © 2023 Kancelář veřejného ochránce práv [cit. 13.03.2023]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/aktualne/postup-matrik-v-pripade-domacich-porodu-musi-byt-primereny/>

§ 181 zákona č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník (dále jen jako TZ). Dle tohoto ustanovení se dopustí trestného činu poškození cizích práv ten, „*kdo jinému způsobí vážnou újmu na právech tím, že uvede někoho v omyl, nebo využije něčího omylu*“.

3.3 Osvojení dítěte

Osvojení dítěte objednatelským párem po porodu dítěte náhradní matkou je jedinou legální cestou, jak může dojít k naplnění podstaty náhradního mateřství.³³

Jak již bylo zmíněno výše, tak právě v ustanovení ohledně osvojení nalezneme jedinou zmínku o náhradním mateřství. Právní úprava osvojení neobsahuje žádnou jinou úpravu ohledně náhradního mateřství. Osvojení dítěte z náhradního mateřství se tedy bude řídit pravidly, která jsou uvedena v ustanoveních § 794-804 ObčZ.

Definici osvojení nalezneme v občanském zákoníku, konkrétně v ustanovení § 794, kdy se jím „*rozumí přijetí cizí osoby za vlastní*.“ Z pohledu procesněprávního je osvojení upraveno v zákonu o zvláštních řízeních soudních, kdy je v ustanovení § 2 písm. s) tohoto zákona uvedeno, že tento zákon upravuje řízení ve věcech osvojení.

Při osvojení je nutné, aby vznikl takový vztah, jaký je mezi rodičem a dítětem, takové osvojení musí být v souladu se zájmy osvojence, a to dle ustanovení § 795 ObčZ. Dle ustanovení § 796 odst.1 ObčZ podá návrh osoba, která chce dítě a o tomto návrhu rozhoduje soud. Pokud soud rozhodne o osvojení, zapíše se osvojitel nebo osvojitelé dle ustanovení § 797 ObčZ do matriky jako rodič nebo rodičové.

3.3.1 Kdo se může stát osvojitelem

Osvojitel musí být zletilý, svéprávný a také v dobrém zdravotním stavu, což je zakotveno v § 799 ObčZ. Další důležitou podmínkou je také přiměřený věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem, který je vymezen v ustanovení § 803 ObčZ. Takový rozdíl by neměl být menší než 16 let.

³³ SIVÁK, Jakub. Náhradní mateřství v českém právu a související otázky. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Právo prakticky. ISBN 978-80-7552-678-6, str. 9.

Tento věkový rozdíl může být výjimečně menší, a to v případě, kdy je osvojení v souladu se zájmy dítěte a zároveň s tím souhlasí opatrovník, který v řízení dítěte zastupuje.

Dle ustanovení § 800 ObčZ se na základě podání společného návrhu mohou osvojiteli stát manželé, kteří jsou po právní moci rozhodnutí o osvojení zapsáni na matrice místo rodičů dítěte. Z tohoto vyplývá, že aby se žena a muž z objednatelského páru mohli stát osvojiteli, musí být sezdáni. V případě, že by byl muž z objednatelského páru zapsán v matrice jako otec dítěte, může návrh podat žena z objednatelského páru, ale opět zde platí pravidlo manželství, jelikož dle výše uvedeného ustanovení se může osvojitelem stát jeden z manželů.

Ve výjimečných případech je dle § 800 odst. 1 ObčZ možné, aby se osvojitelem stala i jiná osoba. Důvod proč se jedná jen o výjimečné případy je ten, že u manželských párů je předpokládána větší stabilita vztahu a se stabilitou vztahu je spojena i stabilita výchovného prostředí. Jinou osobou může být např. jedinec nebo jeden z registrovaných partnerů. Na základě ústavního nálezu Pl. ÚS 7/2015 může tento typ osvojení využít právě i osoba žijící v registrovaném partnerství. Dříve toto možné nebylo, jelikož to bylo v rozporu s ustanovením § 13 odst. 2 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, kde bylo zakotveno, že je registrované partnerství překážkou individuálního osvojení dítěte. Výše zmíněným nálezem bylo ale toto ustanovení zrušeno a osoba v registrovaném partnerství může od roku 2016 osvojit dítě, není však možné osvojit dítě svého registrovaného partnera. V těchto případech, kdy se osvojitelem stává jediná osoba je z matriky vypuštěn zápis o druhém rodiči.³⁴

3.3.2 Souhlas oprávněných osob

Dle ustanovení § 809 ObčZ je k osvojení „*třeba souhlasu rodičů osvojovaného dítěte*“, tento souhlas je dle ustanovení § 810 ObčZ učiněn osobním prohlášením vůči soudu. Je také nutný souhlas dítěte s osvojením, kdy tento souhlas dá opatrovník, který je jmenován soudem a je jím zpravidla orgán sociálně-právní

³⁴ BENEŠOVÁ, Ilona. § 800 [Výčet možných osvojitelů]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 5. [cit. 07.03.2023]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgjpw2nrql4ys443cl4zdamj44dsx3qmy4dama&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search>

ochrany dětí (dále jen OSPOD), a to dle ustanovení § 807 ObčZ. U matky dítěte je možné dát souhlas s osvojením až po šesti týdnech od jeho narození, a to dle ustanovení § 813 ObčZ. Tato lhůta je stanovena zejména z důvodu, že matka může být po porodu v šestinedělí psychicky poznamenána. Otcův souhlas k osvojení je upraven ve stejném ustanovení jako souhlas matky, s rozdílem, že může souhlas učinit ihned po narození dítěte. Pokud do šesti let od udělení souhlasu nedojde k osvojení, pozbude takový souhlas účinnosti, a to dle ustanovení § 816 ObčZ. Odvolání souhlasu je možné učinit do tří měsíců od jeho udělení. Po uplynutí této doby ho lze odvolat v případě, že dítě ještě nebylo předáno do péče osvojitele. Úpravu ohledně odvolání souhlasu nalezneme v ustanovení § 817 ObčZ.

3.3.3 Řízení o osvojení

Zahájení řízení je upraveno v ustanovení § 429 ZŘS, dle tohoto ustanovení lze řízení ohledně osvojení zahájit jen na základě návrhu osoby, která chce dítě osvojit. Z tohoto plyne, že zahájení řízení o osvojení není možné zahájit *ex officio* neboli z moci úřední. Pro řízení je místně příslušný obecný soud podle osvojence, a to dle ustanovení § 428 ZŘS.

V řízení o osvojení se uplatňuje dokazování, které je zakotveno v ustanovení § 437 odst. 1 ZŘS. Soud alespoň jednou vyslechne rodiče osvojence, a to i v případě, kdy nejsou účastníky řízení.

Účastníky řízení definuje ustanovení § 431 ZŘS. Dle tohoto ustanovení se účastníkem rozumí osvojenec, jeho zákonný zástupce, osvojitel a osvojitelův manžel, pokud je k osvojení třeba jeho souhlasu. Účastníci řízení jsou také rodiče osvojence, kteří mají v řízení plnou procesní způsobilost, pokud jsou starší šestnácti let.

3.3.4 Péče před osvojením

V celém procesu náhradního mateřství se počítá s tím, že po narození dítěte si jej objednatelský pár nebo jedinec ihned převezme do péče. Z tohoto důvodu je v rámci náhradního mateřství velmi zásadní péče o dítě před osvojením. Toto je přímo umožněno občanským zákoníkem a upraveno v ustanovení § 823 a násl. ObčZ. Dítě je možné předat budoucímu osvojiteli do péče ihned poté, co oba rodiče dítěte dali souhlas k jeho osvojení a budoucí osvojitel s tím souhlasí.

Pokud s tím rodiče budou souhlasit, může být dítě předáno osvojiteli i dříve, ale musí to dovolit jeho zdravotní stav. Rodiče o tom musí informovat OSPOD. První tři měsíce po dání souhlasu s osvojením nelze považovat za péči před osvojením. V této době má osvojitel pouze povinnost a právo dítě chránit a pečovat o něj. O takovém předání dítěte rozhoduje soud. Může tak být učiněno i bez souhlasu rodičů, pokud má soud za to, že jsou dány okolnosti, při kterých souhlas není potřeba. Povinnost rodičovské odpovědnosti vyplývá náhradní matce ještě tři měsíce poté, co dala k osvojení souhlas. Po uplynutí této doby se výkon práv a povinnosti vyplývající z této rodičovské odpovědnosti pozastavuje. Soudem je určen poručník osvojovaného dítěte. Poručníkem je jmenován OSPOD. Až po uplynutí těchto tří měsíců se teprve jedná o péči před osvojením a není nutné další rozhodnutí.

Soud před předáním dítěte osvojiteli nejprve provede předběžné šetření, dle ustanovení § 827 odst. 1 ObčZ. Předběžným šetřením se rozumí šetření ohledně zdravotního stavu jak osvojitele, tak dítěte, přihlíží se k tomu, v jakém sociálním prostředí oba bydlí, jaké mají etnické, náboženské a kulturní založení. U osvojitele se dále zkoumá, zda má schopnost pečovat o dítě.

Dle ustanovení § 829 ObčZ trvá tato péče „*po dobu dostatečnou pro přesvědčivé zjištění, že se mezi osvojitelem a dítětem vytvořil takový poměr, jaký je smyslem a cílem osvojení*“. Péče před osvojením končí však nejdříve po uplynutí šesti měsíců.

3.3.5 Následky osvojení

Osvojením zanikl příbuzenský poměr osvojence a náhradní matky, také zanikly práva a povinnosti, které z tohoto poměru plynuly, což vyplývá z ustanovení § 833 ObčZ. Dle § 836 ObčZ je osvojitel povinen nejpozději do zahájení školní docházky informovat osvojené dítě o tom, že bylo osvojeno. Osvojenec, který nabyl svéprávnosti má právo na to seznámit se se spisem, který byl veden v rámci řízení o osvojení, a to dle ustanovení § 838 ObčZ.

3.4 Přestupky a trestné činy související s náhradním mateřstvím

3.4.1 Neanonymní dárce

Jelikož centra asistované reprodukce nemohou objednatelskému páru shánět náhradní matku, je potřeba aby se manželský pár, který nemůže počít dítě a chce využít institutu náhradního mateřství, dostavil do centra asistované reprodukce i s náhradní matkou.³⁵ Toto je ale v rozporu s ustanovením § 10 odst. 1 SZS, kdy v rámci asistované reprodukce platí anonymita dárce zárodečných buněk. Kdy v případě, že jsou pro umělé oplodnění použity zárodečné buňky jiných osob než těch, které podstupují asistovanou reprodukci, je zde nutná anonymita. Poskytovatel se tímto dopouští přestupku dle ustanovení § 90 odst. 2 písm. b) SZS. Dle ustanovení § 90 odst. 7. písm. e SZS lze za tento přestupek uložit pokutu do 100 000 Kč.

Pokud bude tuto povinnost centrum asistované reprodukce opakovaně porušovat, může mu být pozastaveno či odejmuto oprávnění k poskytování zdravotních služeb, a to dle ustanovení § 24 odst.3 ZZS.

3.4.2 Neoprávněného odebrání tkání a orgánů

Umělé oplodnění, které je prováděno v rámci náhradního mateřství je v rozporu se zákonem o specifických zdravotních službách. A to zejména z důvodu rozporu s ustanovením § 6 odst. 1 SZS, kdy se dle tohoto ustanovení počítá při umělém oplodnění jen s neplodným párem, nikoliv se třetí osobou, kterou je náhradní matka. Jinou osobou, která vstoupí do procesu umělého oplodnění, může být dle ustanovení § 3 odst.4 SZS pouze anonymní dárce (problematika neanonymního dárce viz kapitola 3.4.1). Dle zákona o specifických zdravotních službách tedy není možné, aby bylo provedeno zavedení embrya do těla jiné ženy než té, která požádala o asistovanou reprodukci. Centra asistované reprodukce se proto dle mého názoru mohou dopustit tímto jednáním trestného činu dle § 164 odst. 2 TZ. Dle tohoto ustanovení bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let, „*ten kdo v rozporu s jiným právním předpisem pro sebe*

³⁵ ŠÍNOVÁ, Renáta, Ondřej ŠMÍD a Marek JURÁŠ. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013. Teoretik. ISBN 978-80-87576-74-8, str. 109-110.

nebo pro jiného opatří, zprostředkuje, nabídne, doveze, vyveze nebo proveze odebranou lidskou tkáň, buňku nebo odebraný lidský orgán z těla živého člověka, anebo s takovou tkání, buňkou nebo orgánem jinak nakládá.“ Tkáněmi a buňkami se dle ustanovení § 2 písm. b) zákona č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon) rozumí právě i pohlavní buňky.

3.4.3 Svěření dítěte do moci jiného za odměnu

V případě, že by si náhradní matka za donošení dítěte pro objednatelský pár vzala odměnu, dopustila by se tímto trestného činu svěření dítěte do moci jiného za odměnu dle ustanovení § 169 TZ. (Blíže k tomuto trestnému činu viz kapitola 8.2).

Objednatelský pár a poskytovatel zdravotnických služeb, který provede umělé oplodnění v rámci náhradního mateřství, mohou být trestně odpovědní za tento trestný čin, jako účastníci dle ustanovení § 24 TZ. Kdy objednatelský pár by byl buď organizátorem nebo návodcem, a to dle ustanovení § 24 odst.1 písm. a) nebo písm. b) TZ. A poskytovatel zdravotních služeb by v tomto případě byl pomocníkem dle ustanovení §24 odst.1 písm. c) TZ.

3.5 Judikatura související s náhradním mateřstvím

Judikatura je v oblasti náhradního mateřství celkem bohatá. Největší důraz se klade zejména na čl. 8 Úmluvy v souvislosti s právem na ochranu soukromého a rodinného života.

3.5.1 Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3226/16-2

Jedná se o případ, kdy Ústavní soud řešil ústavní stížnost homosexuálního manželského páru (dále jen jako stěžovatelé), kterému byl Nejvyšším soudem České republiky zamítnut návrh na uznání cizozemského rozsudku o rodičovství. Jednalo se o státního občana České republiky a státního občana Dánska, kteří společně žijí v Kalifornii a dle práva státu Kalifornie jsou manželé. V roce 2012 stěžovatelé uzavřeli smlouvu s náhradní matkou. Embryo vzniklo ze spermatu obou stěžovatelů a vajíčka anonymní dárkyně. Náhradní matka embryo donosila a dne 30.7.2013 se narodilo dítě. Na základě rozsudku Vrchního soudu

Kalifornie pro okres Los Angeles bylo prohlášeno, že náhradní matka dle smlouvy o náhradním mateřství není právní matkou dítěte a že rodiči dítěte se stávají stěžovateli. Ti byli také zapsáni do rodného listu dítěte. Následně požádali Úřad městské části Praha 1 o vydání osvědčení o státním občanství dítěte. Tento úřad řízení přerušil a vyzval stěžovatele, aby zahájili řízení před Nejvyšším soudem České republiky o uznání rozsudku kalifornského soudu. Nejvyšší soud České republiky návrhu částečně vyhověl s tím, že uznal otcovství stěžovatele, který má státní občanství České republiky a byl vystaven český rodný list dítěte, ve kterém však byla kolonka matky prázdná. Nejvyšší soud České republiky se v rozsudku nikterak nevyjádřil k rodičovství druhého ze stěžovatelů a z tohoto důvodu stěžovatelé opět podali návrh na uznání rozsudku kalifornského soudu k Nejvyššímu soudu České republiky. Tento návrh byl Nejvyšším soudem České republiky zamítnut, a to z důvodu rozporu s ustanovením § 15 odst.1 písm. e) zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.

Ústavní soud došel k závěru, že mezi stěžovateli a dítětem existuje rodinný život ve smyslu čl. 8 Úmluvy a čl. 10 odst.2 LZPS, tudíž bylo porušeno právo stěžovatele se státním občanstvím Dánska na rodinný život. Dále Ústavní soud shledal, že byla porušena povinnost zohlednit nejlepší zájem dítěte dle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte a ústavní stížnosti vyhověl a zrušil rozsudek Nejvyššího soudu.³⁶

3.5.2 Mennesson proti Francii

V tomto případě šlo o to, že francouzský manželský pár (dále jako stěžovatelé) odcestoval do Kalifornie a uzavřel tam smlouvu o náhradním mateřstvím, avšak ve Francii jsou takové smlouvy neplatné a náhradní mateřství je trestným činem.

Embryo, které donosila náhradní matka, vzniklo ze spermií stěžovatele a vajíčko bylo darováno od dárkyně. V říjnu roku 2000 se náhradní matce narodila dvojčata. Kalifornský nejvyšší soud upravil právní poměry mezi stěžovateli a náhradní matkou tak, aby do rodných listů byli jako rodiče zapsáni stěžovatelé.

³⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 29. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 3226/16-2

Po narození dcer se jeden ze stěžovatelů obrátil na francouzský konzulát v Los Angeles se žádostí, aby byly jejich dcery zapsány do matriky. Konzulát žádost odmítl a předal věc státnímu zastupitelství v Nantes, s podezřením, že by se mohlo jednat o případ náhradního mateřství. Státní zastupitelství zahájilo vyšetřování stěžovatelů, ale následně bylo zastaveno s tím, že stěžovatelé nemohou být trestně odpovědní za skutky, které nejsou dle kalifornského práva trestné. Během tohoto vyšetřování bylo narození dcer zapsáno do matriky, z tohoto důvodu bylo současně se zastavením vyšetřování zahájeno řízení o neplatnosti zápisu narození. Toto řízení trvalo téměř 8 let a proběhlo na třech stupních soudní soustavy. Kasační soud uvedl, že byl zápis do matriky proveden v rozporu s mezinárodním veřejným pořádkem a že odporuje základním zásadám francouzského právního řádu.

Dne 26. června 2014 byl vydán rozsudek, kdy neuznáním příbuzenského vztahu biologického otce a jeho dcer „došlo k porušení práva na ochranu soukromého života dcer ve smyslu článku 8 Úmluvy. Soud zároveň shledal, že k porušení práva na ochranu rodinného života stěžovatelů a jejich dcer ve smyslu článku 8 Úmluvy nedošlo. Každé z dcer Soud přiznal náhradu nemajetkové újmy ve výši 5 000 eur.“³⁷

3.5.3 Paradiso a Campanelli proti Itálii

Italský manželský pár se rozhodl využít společnosti v Rusku a podstoupit náhradní mateřství, které je v Itálii výslovně zakázáno. Náhradní matka v roce 2011 porodila dítě, a to bylo v souladu s ruskými zákony zapsáno jako dítě manželského páru. Následně bylo opatřeno mezinárodní uznání rodného listu a rodina odjela zpět do Itálie. Italským orgánům byla doručena zpráva o tom, že rodný list není v souladu se skutečným stavem, a ti manželský pár obvinili z falšování údajů a nařídily testy DNA, kdy vyšlo, že ani jeden z manželů není biologickým rodičem dítěte. Dítě bylo rodičům odebráno a v souladu s italskými zákony bylo vhodné k osvojení. V roce 2013 bylo adoptováno a obdrželo novou identitu. Manželé se tedy obrátili na Evropský soud pro lidská práva. Soud však řešil jen odebrání dítěte, nikoliv náhradní mateřství.

³⁷ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 26. 6. 2014 č. 65192/11

Dospěl k závěru, že v tomto případě nebyla splněna podmínka rodinného života dle čl. 8 Úmluvy. Zaměřil se také na splnění podmínek definice soukromého života dle čl. 8 Úmluvy, kdy bylo konstatováno, že odebrání dítěte a jeho následná adopce byla zásahem do jejich soukromého života. „*Soud dospěl k závěru, že vnitrostátní soudy neporušily článek 8 Úmluvy, když rozhodly o odebrání dítěte stěžovatelům, a to zvláště s přihlédnutím k závěru, že dítěti tímto nebude způsobena nenapravitelná újma.*“³⁸

3.6 Náhradní mateřství v zahraničí

V některých zemích jako je např. Francie, Itálie či Německo je náhradní mateřství výslovně zakázáno. Právní úprava v některých státech jako je např. Velká Británie, Kalifornie, Rusko však náhradní mateřství povoluje, a proto jsou tyto země často využívány k tzv. reprodukční turistice.³⁹ Jaký je postoj těchto zmíněných států k náhradnímu mateřství je v krátkosti popsán níže.

3.6.1 Britský model právní úpravy náhradního mateřství

Poprvé bylo náhradní mateřství ve Velké Británii upraveno již v roce 1985 s přijetím Surrogacy Arrangments Act, tento zákon byl o 5 let později změněn Human Fertilisation and Embryology Act a poslední změna proběhla v roce 2008.

Právní úpravu náhradního mateřství ve Velké Británii nalezneme v ustanovení čl. 33 ve spojení s ustanovením čl. 54,54 A Human Fertilization and Emryology Act 2008. V ustanovení čl. 33 Human Fertilisation and Embryology Act 2008 je zakotven význam slova „matka“. Dle tohoto ustanovení odst. 1 je za matku dítěte považována žena, která nosí nebo nosila dítě v důsledku vložení embrya nebo spermatu a vajíčka. Tento odstavec se dle odst. 3 použije bez ohledu na to, zda se žena v době vložení embrya nebo spermatu a vajíčka do těla nacházela ve Spojeném království či nikoliv. V ustanovení čl. 54 zmíněného zákona je upraveno „*parental orders*“, když o náhradní mateřství žádají dva žadatelé, přičemž to mohou být manželé, vzájemní partneři a také dvě osoby, které žijí jako partneři v trvalém rodinném vztahu. V ustanovení čl. 54A zmíněného zákona

³⁸ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 24.01.2017 sp. zn. 25358/12

³⁹ Náhradní mateřství napříč světem – Rusko, Ukrajina, Indie - Iurium. Úvodní strana - Iurium [online]. Copyright © 2015 [cit. 20.03.2023]. Dostupné z: <https://www.iurium.cz/denik/denik-odborne-clanky/nahradni-materstvi> .

je upravena žádost osoby, která žije sama. Z tohoto vyplývá, že je možnost podstoupit náhradní mateřství i pro osoby stejného pohlaví a osoby, které žijí samy.

Dle ustanovení čl. 33 zmíněného zákona je tedy za právní matku považována náhradní matka. Ta za ní bude považována dokud soud nevydá na návrh žadatelů rozhodnutí dle ustanovení čl. 54 zmíněného zákona, že bude dítě právně považováno za dítě žadatelů, a to za podmínky, že k vytvoření embrya byly použity gamety alespoň jednoho ze žadatelů. Návrh žadatelů musí být podán do 6ti měsíců ode dne narození dítěte a soud se musí přesvědčit, že žádný z žadatelů neposkytl ani neobdržel žádné peníze ani jiné výhody, kromě přiměřených výdajů. Obdobně to bude v případě jednoho žadatele, také musí být použity k vytvoření embrya jeho gamety, žádost musí podat ve lhůtě 6 měsíců od narození dítěte a nesmí být poskytnuta žádná finanční odměna.⁴⁰

3.6.2 Spojené státy americké

Každý stát Spojených států amerických si upravuje tuto problematiku sám. Dle právních předpisů Kalifornie mohou surrogátní smlouvu uzavřít manželské, nemanželské i homosexuální páry. Za rodiče jsou považováni ti, kteří dali popud k umělému oplodnění. Hlavní roli zde tedy hraje ten, kdo má v úmyslu být rodičem, nikoliv kdo rodil nebo kdo poskytl zárodeční buňky.⁴¹

Na druhou stranu například v Michiganu je náhradní mateřství zakázáno a uzavřením smlouvy o náhradním mateřství hrozí pokuta či dokonce trest odnětí svobody až na 5 let. V dalších státech jako je například Tennessee nebo Virginie je náhradní mateřství tolerováno, není však upraveno zákonem.⁴²

3.6.3 Rusko

V Rusku je náhradní mateřství umožněno ruským federálním zákonem č.323. Podmínkou je, že náhradní mateřství může podstoupit pouze heterosexuální pár či samotná žena, a žena objednatelka musí poskytnout svůj genetický materiál,

⁴⁰ Human Fertilization and Emryology Act 2008

⁴¹ ŠÍNOVÁ, Renáta, Ondřej ŠMÍD a Marek JURÁŠ. Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého. Praha: Leges, 2013. Teoretik. ISBN 978-80-87576-74-8, str. 117.

⁴² SIVÁK, Jakub. Náhradní mateřství v českém právu a související otázky. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Právo prakticky. ISBN 978-80-7552-678-6, str. 43.

není možné využít vajíčka od náhradní matky. Podmínkou je také to, že žena objednatelka má zdravotní problém, kvůli kterému se jí nedaří otěhotnět.⁴³

Na náhradní matky jsou zákonem kladeny určité požadavky. Náhradní matkou se může stát jen psychicky a fyzicky zdravá žena mezi 20 až 35 rokem, která má minimálně jedno vlastní dítě. Tato žena musí dát souhlas s tím, že budou jako rodiče dítěte zapsáni muž a žena z objednatelského páru.⁴⁴

⁴³ Náhradní mateřství napříč světem – Rusko, Ukrajina, Indie - Iurium. Úvodní strana - Iurium [online]. Copyright © 2015 [cit. 20.03.2023]. Dostupné z: <https://www.iurium.cz/denik/denik-odborne-clanky/nahradni-materstvi>

⁴⁴ Tamtéž.

4 Nalezení dítěte neznámé totožnosti

Bohužel také dochází k situacím, kdy je nalezeno dítě a jeho totožnost není známa. Jedná se situaci, kdy matka porodí dítě mimo zdravotnické zařízení a následně jej odloží. Tímto jednáním se matka dopouští trestného činu opuštění dítěte dle ustanovení § 212 TZ (blíže viz kapitola 8.3). Naplnila skutkovou podstatu tohoto trestného činu tím, že opustila dítě, o které má povinnost pečovat a takové dítě si samo nemůže opatřit pomoc a je tímto jednáním vystaveno ublížení na zdraví nebo dokonce smrti.

Je potřeba, aby policejní orgán provedl šetření a pokusil se zjistit, kdo je matkou tohoto dítěte. Pokud je šetření policejním orgánem úspěšné a podařilo se zjistit, kdo je matkou dítěte, bude mateřství zapsáno do matriky. Dopadne-li takové šetření policejního orgánu tak, že se matku dítěte nepodařilo zjistit, má dítě status nalezence a matriční úřad učiní oznámení soudu.⁴⁵

4.1 Určení občanství

Dle ustanovení § 10 zákona č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky) „*dítě mladší 3 let nalezené na území České republiky, jehož totožnost se nepodaří zjistit, nabyvá státní občanství České republiky dnem nalezení na území České republiky*“. Podmínkou je, že do šesti měsíců od nalezení nebude zjištěno, že dítě nabylo státní občanství jiného státu. Zákon dále v tomto ustanovení stanovuje pravidlo pro případ, že by nastaly pochybnosti ohledně toho, kdy bylo dítě nalezeno. V takovém případě rozhodne o nabytí státního občanství Ministerstvo vnitra, a to v řízení, které bylo zahájeno z moci úřední nebo na návrh, který podal zákonný zástupce dítěte nebo jeho opatrovník.

Nabytí občanství na základě nalezení na území České republiky je tedy určeno ze zákona, a to na základě vyvratitelné právní domněnky, kdy se občanem České republiky stává nalezenec mladší tří let, který byl nalezen na území České republiky, a to jen v případě, kdy u něj nebylo zjištěno jiné státní občanství.

⁴⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. Rodinné právo. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-644-9, str. 155.

Takové nabytí občanství je originálním způsobem, kdy podstatou je právě absence jiného státního občanství.⁴⁶

Důležitým dokumentem při určování občanství je Evropská úmluva o státním občanství, a to především čl. 4 písm. a), b) a čl. 6 odst. 1 písm. b). Dle těchto článků má každý právo na státní občanství a je třeba se vyhnout takovému stavu, kdy je osoba bez státní příslušnosti. Každý stát musí ve svém vnitrostátním právu zajistit, aby ze zákona nabyli státního občanství nalezcenci, kteří byli nalezeni na území daného státu a byli by bez státní příslušnosti. Dalším dokumentem upravujícím určování občanství nalezeného dítěte je Úmluva o omezení případů bezdomovectví z roku 1961, kde je v článku 2 zakotveno, že nalezenec, který byl nalezen na území smluvního státu bude považován za narozeného na tomto území rodičů, kteří mají občanství tohoto státu, pokud nebude dokázán opak.

4.2 Zápis na matrice

Zápis na matrice je upraven ustanovením § 17 odst. 2,3 MatZ. Matričnímu úřadu jsou orgánem policie, který prováděl šetření, předány výsledky tohoto šetření a také zpráva lékaře, která obsahuje sdělení o pohlaví dítěte a také o předpokládaném datu narození. Pokud nebylo možné zjistit datum narození učiní o tom matriční úřad oznámení soudu a ten určí datum narození dítěte. Pokud nebylo zjištěno místo narození, bude jako místo narození uvedeno sídlo matričního úřadu, který byl příslušný k provedení zápisu do knihy narození.

4.3 Určení jména a příjmení

Jméno a příjmení dítěte bude určeno soudem dle ustanovení § 864 ObčZ. Soud zahájí řízení o určení jména a příjmení dle ustanovení § 13 ZŘS bezodkladně poté, co se dozví, nejčastěji na základě podnětu OSPODu, že bylo nalezeno dítě neznámé totožnosti.⁴⁷ Řízení může být spojeno i s určením data a místa narození

⁴⁶ KÖRBL, Hugo. Zákon o státním občanství České republiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, ISBN 978-80-7400-736-1, str. 70.

⁴⁷ SVOBODOVÁ, Helena. § 864 [Určení osobního jména a příjmení dítěte neznámých rodičů]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 1. [cit. 07.03.2023]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgjpw2nrql4ys443cl4zdamjls44dsx3qmy4dmna#>

dítě, a to na základě učinění oznámení soudu matričním úřadem, a to dle ustanovení § 17 odst. 3,4 MatZ.

V tomto řízení bude místně příslušným soudem dle ustanovení § 466 ZŘS ten soud, v jehož obvodu bylo dítě nalezeno. Účastníkem řízení je bezpochyby dítě, které je zastoupeno buď opatrovníkem, který je jmenovaný pro toto řízení a v případě, že již byl soudem jmenován poručník, tak bude dítě zastoupeno právě poručníkem. Soud rozhoduje rozsudkem a určí dítěti svou volnou úvahou jméno a příjmení, vybírá však z obvyklých jmen, které jsou na území České republiky používány.⁴⁸

4.4 Jmenování poručníka

Nalezené dítě nemá zákonného zástupce, proto je nutné, aby mu byl soudem jmenován poručník, a to dle ustanovení § 928 ObčZ. Soud poručníka musí jmenovat neprodleně poté, co bylo dítě neznámé totožnosti nalezeno, a to dle ustanovení § 930 ObčZ. Soud musí zjišťovat, zda není vhodný člověk, který by mohl poručenství vykonávat, pokud nikoho nenalezne jmenuje do funkce OSPOD, a to dle ustanovení § 930 odst. 3 ObčZ. Poručník se stává zákonným zástupcem dítěte a vykonává práva a povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti.

Dle ustanovení § 929 ObčZ se do doby, než soud jmenuje dítěti poručníka nebo se poručník ujme funkce, stává poručníkem OSPOD. Ten se stává poručníkem také v případě, kdy jmenovaný poručník zemře, ztratil způsobilost poručenství vykonávat nebo byl z takové funkce odvolán, a to dle ustanovení § 930 odst. 2 ObčZ.

Je důležité, aby soud vybral vhodnou osobu, která poručenství bude vykonávat. Kdo je vhodnou osobou je uvedeno v ustanovení § 931 ObčZ. Jelikož není znám ani jeden z rodičů dítěte, není možné jmenovat poručníka z řad příbuzných či blízkých osob. Soud jmenuje jiného vhodného člověka, takovým jiným člověkem se v praxi rozumí především osoby ze seznamu zájemců

⁴⁸ SVOBODOVÁ, Helena. § 864 [Určení osobního jména a příjmení dítěte neznámých rodičů]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 2-3. [cit. 07.03.2023]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgjpw2nrql4ys443c14zdamj44dsx3qmy4dmna#>

o pěstounskou péči nebo osvojení.⁴⁹ Dle ustanovení § 932 odst. 1 ObčZ lze jako poručníka jmenovat pouze plně svéprávnou osobu a je důležité, aby svým způsobem života zaručovala to, že je schopna řádně vykonávat tuto funkci. Soud před jmenováním poručníka zjišťuje, zda jeho jmenování není v rozporu se zájmem dítěte.

4.4.1 Práva a povinnosti poručníka

Práva a povinnosti poručníka jsou stanoveny v ustanovení § 928 odst. 2 ObčZ. Poručník vykonává skoro všechna práva a povinnosti jako rodič, jedinou výjimkou je, že nemá k dítěti vyživovací povinnost. Dle ustanovení § 928 odst. 2 ObčZ může být jeho okruh povinnosti a práv vymezen jinak, a to ve výjimečných případech.

Poručník podléhá stálému dozoru soudu dle ustanovení § 933 ObčZ a má povinnost řádně plnit svou funkci. Dle tohoto ustanovení začíná funkce poručníka dnem jeho jmenování a do devadesáti dnů od tohoto dne musí poručník předložit soudu soupis jmění dítěte, tato lhůta může být soudem na žádost poručníka prodloužena, a to nejdéle o šedesát dnů.

4.4.2 Výkon poručenství orgánem sociálně-právní ochrany dětí

Dle ustanovení § 17 písm. b) ZSPOD vykonává poručenství jako veřejný poručník obecní úřad obce s rozšířenou působností, a to na základě zmocnění, které je obsaženo v ustanovení § 929 ObčZ. Toto poručenství vykonává v mezidobí, než soud jmenuje dítěti poručníka nebo než se jmenovaný poručník funkce ujme. Tato funkce vzniká ze zákona, není tedy nutné vydávání soudního rozhodnutí. Veřejný poručník jedná stejně jako poručník jmenovaný soudem. Soud může v řízení o jmenování poručníka požádat obecní nebo újezdni úřad, aby doporučil osobu, která bude vhodná pro výkon funkce poručníka. Obecní nebo újezdni úřad má povinnost o svém doporučení informovat obecní úřad obce s rozšířenou působností, a to dle ustanovení § 51 odst. 3 písm. b) ZSPOD. Tahle úprava má za cíl, aby obecní úřad obce s rozšířenou působností jako veřejný poručník a osoba, u které je pravděpodobné, že bude soudem jmenována

⁴⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. Rodinné právo. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-644-9, str. 295.

poručníkem dítěte, mohli navázat spolupráci ještě předtím, než rozhodnutí soudu ohledně jmenování poručníka nabyde právní moci.⁵⁰

4.5 Osvojení dítěte

Dle čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech má každý právo na respektování svého rodinného života, jedná se tedy i o právo dítěte neznámé totožnosti.⁵¹ V případě nalezenice se jedná o sociální osiření, kdy takové dítě nemůže vyrůstat se svou biologickou rodinou. Z tohoto důvodu vzniká dítěti právo vůči státu na zabezpečení náhradního výchovného prostředí.⁵²

Jelikož v případě nalezenice není známá totožnost rodičů, a tím pádem není ani možné dohledat jejich širší rodinu, bude zahájeno zprostředkování osvojení dítěte z řad osob dítěti cizích.⁵³

Dle ustanovení § 818 odst. 2 ObčZ se v situaci, kdy nebylo k osvojovanému dítěti určeno rodičovství, vyžaduje „*souhlas poručníka, popřípadě souhlas opatrovníka, kterého k tomu účelu jmenuje soud*“. U dětí nalezených bude tento souhlas dávat právě poručník, jelikož je zákonným zástupcem dítěte a ve většině případů je jeho funkce vykonávána ještě před zahájením procesu osvojení.⁵⁴

V nejlepším zájmu dítěte bude, aby byla využita fakultativní okamžitá péče, která je obsažena v ustanovení § 823 ObčZ. Účelem této péče je zajištění osoby, nejlépe budoucího osvojitele, která bude pečovat o dítě, a to zejména z důvodu, aby se vyhnulo umístění do ústavu, do kolektivní péče či do péče profesionálního pěstouna.⁵⁵ Dle ustanovení § 824 odst. 1 ObčZ rozhodne soud o předání dítěte

⁵⁰ ROGALEWICZOVÁ, Romana. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář. V Praze: C.H. Beck, 2018. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-713-2, str. 170.

⁵¹ Evropská úmluva o lidských právech: komentář. [Praha]: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-365-3, str. 863.

⁵² HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. Rodinné právo. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-644-9, str. 183.

⁵³ Tamtéž, str. 187.

⁵⁴ BENEŠOVÁ, Ilona. § 818 [Nepotřebnost souhlasu rodiče s osvojením]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 6. [cit. 07.03.2023]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgipw2nrql4ys443cl4zdamjlsl44dsx3qmy4dcoa#>

⁵⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. Rodinné právo. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-644-9, str. 191.

do péče budoucího osvojitele, a to s jeho souhlasem a informuje o tom OSPOD. Dítě bude budoucímu osvojiteli předáno tehdy, kdy to dovolí jeho zdravotní stav. Dle ustanovení § 823 odst. 2 ObčZ má osvojitel povinnost o dítě řádně pečovat a chránit jej, nejedná se však o péči před osvojením dle ustanovení § 826 ObčZ, jelikož o té může soud rozhodnout až po uplynutí tří měsíců od té doby, co byl dán souhlas s osvojením. Dle ustanovení § 828 ObčZ není nutné další rozhodnutí orgánu veřejné moci a další péče osvojitele se považuje za péči před osvojením. Dle ustanovení § 840 odst.2 ObčZ není možné po uplynutí tří let osvojení zrušit, výjimkou je, pokud by bylo osvojení v rozporu se zákonem.

5 Odložení dítěte do baby-boxu

Jednou z hlavních myšlenek zřízení baby-boxů bylo právě snížení počtu odkládání a zanechávání nechtěných dětí v nevhodných podmínkách, a tím zachránění života takto odložených dětí.

Baby-boxy umožňují anonymní odložení dítěte. Jedná se o bezpečné odložení dítěte matkou či rodičem, kteří se nachází například v nepříznivé situaci a nejsou schopni se o své dítě postarat. V České republice není problematika baby-boxů v žádném zákoně zakotvena, ale ani není zákonem zakázána.

V roce 2004 přišel s myšlenkou vybudování baby-boxu Ludvík Hess. A již od počátku se toto téma setkalo s mnoha odpůrci, kteří vystoupili s mnoha argumenty. Proběhlo mnoho právních jednání a v lednu 2005 vydal Ústav státu a práva AV ČR posudek, že z medicínského hlediska je založení baby-boxu jednoznačně ku prospěchu dětí. Experti z oblasti medicíny zřízení baby-boxů doporučili.⁵⁶ Vyjádření poskytlo také Policejní prezidium ČR, kdy uvedlo, že policisté nebudou dohlédávat rodiče dětí vložených do baby-boxu, jelikož to nespadá do jejich kompetence.⁵⁷

5.1 Baby – box

Jedná se o klimatizovanou a ventilovanou schránku, která je opatřena mnohonásobně jištěnou signalizací. Dítěti, které je odloženo do baby-boxu je poskytnuta veškerá zdravotní péče. Zakladatelem baby-boxů je Ludvík Hess. Na mezinárodní den dětí, tedy 1. 6. 2005 byl zřízen první baby-box v České republice, a to konkrétně v GynCentru v Praze-Hloubětín.⁵⁸ První dítě bylo do tohoto baby-boxu odloženo dne 17. 2. 2006. Od tohoto dne bylo v České republice ke dni 5. 12. 2022 do baby-boxů celkem odloženo 246 dětí. Na rok 2023 je naplánováno zřízení dalších 4 baby-boxů.⁵⁹ Baby-boxy jsou zřízeny

⁵⁶ HESS, Ludvík. Co jste se v novinách nedočeli o babyboxech. [Praha]: Petrklíč, 2009. ISBN isbn978-80-7229-233-2, str. 27.

⁵⁷ Tamtéž, str. 85.

⁵⁸ BABYBOX úvodní stránka. BABYBOX úvodní stránka [online]. Copyright © 2009 Ondřej Tůma [cit. 01.02.2023]. Dostupné z: <http://www.babybox.cz/>.

⁵⁹ BABYBOX úvodní stránka [online]. Copyright © [cit. 01.02.2023]. Dostupné z: <http://www.babybox.cz/media/pdf/statistika-babyboxu.pdf>.

ve všech okresních městech České republiky, posledním okresním městem, kde do 5.12.2022 nebyl baby-box zřízen byl Tachov.⁶⁰

„Úřad průmyslového vlastnictví České republiky vystavil 6. srpna 2008 „babyboxu“ osvědčení o zápisu ochranné známky a samotná bedýnka je rovněž Úřadem chráněna. Ministerstvo zdravotnictví registruje babybox jako zdravotnický prostředek.“⁶¹

5.1.1 Parametry baby-boxu

Baby-box je tedy zařízení, chránící odložené dítě před vnějšími vlivy, kterými může být například podchlazení či přehřátí. V tomto zařízení je udržována teplota v rozmezí mezi 28–36 °C. Vnější rozměry tohoto zařízení jsou následující: délka je 820 mm, výška činí 770 mm a hloubka 485 mm. Jednou týdně se musí provádět kontrola funkčnosti baby-boxu, a to pomocí kontrolního tělesa, které musí vážit minimálně 1 kilogram. Kontroluje se, zda se správně otevřou dvoukřídlá dvířka, zda se také po vložení kontrolního tělesa automaticky zavřou. Zkontroluje se také příjem informačních zpráv, emailů s obrázkem vloženého tělesa.⁶²

5.2 Nadační fond STATIM

Jak již bylo výše zmíněno, není problematika baby-boxu nikterak upravena zákonem. Provoz baby-boxů je umožněn nadačním fondem pro odložené děti STATIM. Dle nadačním rejstříku vedeném Městským soudem v Praze byl tento nadační fond zapsán 20. května 2004 Účelem tohoto nadačního fondu je: *„1. Zřizování a provoz schránek pro odložené děti zvaných babybox, jakož i podpora všech činností s tím spojených. 2. Poskytování pomoci odloženým a opuštěným dětem.“⁶³*

⁶⁰ BABYBOX Archív aktualit. BABYBOX úvodní stránka [online]. Copyright © 2009 Ondřej Tůma [cit. 03.02.2023]. Dostupné z: <http://www.babybox.cz/?p=aktuality-archiv&a=929> .

⁶¹ BABYBOX Aktuální zpráva. BABYBOX úvodní stránka [online]. Copyright © 2009 Ondřej Tůma [cit. 03.02.2023]. Dostupné z: <http://www.babybox.cz/?p=zprava> .

⁶² Babybox iFK2, Návod k použití, [cit. 03.02.2023]. Dostupné z: <https://smlouvy.gov.cz/> .

⁶³ BABYBOX Nadační fond. BABYBOX úvodní stránka [online]. Copyright © 2009 Ondřej Tůma [cit. 03.02.2023]. Dostupné z: <https://www.babybox.cz/?p=fond> .

5.3 Neznámá totožnost dítěte

Jen výjimečně nastane situace, kdy je společně s dítětem do baby-boxu vložen například i rodný list dítěte. Ve většině případů, kdy je dítě odloženo, není známá totožnost matky. V těchto případech je na dítě hleděno jako na nalezenec a bude se postupovat stejným způsobem, jako při nalezení dítěte neznámé totožnosti, viz předchozí kapitola.

5.4 Známá totožnost dítěte

Jedná se o případ, kdy do baby-boxu byl společně s dítětem vložen jeho rodný list, jakákoliv informace související s tímto dítětem nebo matka kontaktovala zdravotnické zařízení, orgán sociálně-právní ochrany, anebo jiný subjekt a poskytla informace ohledně dítěte. Pokud nastane jedna z těchto situací a je známá totožnost rodičů dítěte nebo alespoň jednoho z nich, tak OSPOD provede kontrolu rodičů a nabídne jim možné řešení jejich situace, kvůli které dítě do baby-boxu odložili. Pokud se rodiče rozhodnou, že si dítě ponechají, tak se OSPOD pokusí rodině zajistit pomoc. V opačném případě se OSPOD pokusí od rodičů zajistit souhlas s osvojením.⁶⁴ Pokud rodiče odmítnou dát tento souhlas a o dítě dále nebudou jevit zjevný zájem, nebude dle ustanovení § 819 odst. 1 ObčZ souhlasu k osvojení třeba. Dle ustanovení § 820 ObčZ se má za to, „že nezájem rodiče o dítě je zjevný, trvá-li alespoň tři měsíce od posledního projeveného opravdového zájmu“.

5.5 Argumenty proti baby-boxům

Jak již bylo zmíněno výše, baby-boxy se setkaly s negativními ohlasy již od první myšlenky, se kterou přišel jejich zakladatel Ludvík Hess a s negativními argumenty se setkávají dodnes.

Jedním z hlavních argumentů je rozpor s článkem 7 Úmluvy o právech dítěte. Rozpor je založen na faktu, že by mělo být dítě registrováno ihned po narození, má právo na jméno a pokud je to možné má také právo znát své rodiče a má právo na jejich péči.⁶⁵ Právo dítěte neznámé totožnosti na registraci není vložním

⁶⁴ Metodika pro případy dětí odložených do baby boxů. Průvodce [online]. Copyright ©Kd [cit. 03.02.2023]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/826137/160306b.pdf/890f3850-9dd1-72ef-26f0-aeae5145fca1> .

⁶⁵ Sdělení č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte, Článek 7

do baby-boxu dotčeno, a to z důvodu, že se na něj pohlíží jako na nalezence a dle ustanovení § 17 odst. 2 MatZ se registrace dítěte provede na základě „*výsledků šetření orgánů policie a zprávy lékaře obsahující sdělení o pohlaví a pravděpodobném datu narození dítěte.*“ Právo na jméno také není dotčeno, jelikož jméno a příjmení dítěte bude určeno soudem na základě oznámení matričního úřadu, a to dle ustanovení § 864 ObčZ. Soud na základě oznámení matričního úřadu zahájí řízení o určení jména a příjmení dítěte. Soud takové řízení zahájí bezodkladně poté, co mu došlo oznámení matričního úřadu, a to dle ustanovení § 13 ZŘS. Z článku 7 Úmluvy o právech dítěte bude tedy dotčeno jen právo dítěte znát své rodiče a s tím souvisí i to, že chybí údaje ohledně zdravotního stavu rodičů a dítěti je zasaženo do práva na identitu.⁶⁶ Zde se objevují argumenty, že situace, kdy je dítě odloženo do baby-boxu a tím pádem nezná své biologické rodiče, je srovnatelná se situací, kdy dojde k osvojení dítěte, avšak osvojené děti se dle ustanovení § 838 ObčZ mohou seznámit s obsahem spisu, jež byl vedený v řízení o osvojení.

Je také poukazováno na to, zda se osoba, která odloží dítě do baby-boxu, nedopouští tímto jednáním trestného činu opuštění dítěte dle ustanovení § 195 TZ či zanedbání povinné výživy dle ustanovení § 196 TZ. Trestného činu opuštění dítěte se dopustí ten, kdo opustí dítě, o které má povinnost pečovat, toto dítě si samo nemůže opatřit pomoc a tímto jednáním ho vystaví nebezpečí smrti či ublížení na zdraví. Aby byla naplněna skutková podstata tohoto trestného činu, je nutné, aby bylo tímto jednáním dítě vystaveno nebezpečí smrti či ublížení na zdraví. K čemuž v případě odložení dítěte do baby-boxu nedojde, jelikož po vložení dítěte je přivolán zdravotnický personál, který se o něj postará. Z tohoto plyne, že není možné, aby se matka při odložení dítěte do baby-boxu dopustila tohoto trestného činu. Rodičovská odpovědnost matky však odložením dítěte do baby-boxu nezaniká, ta zaniká až v momentě, kdy dojde k osvojení dítěte. Matka má tedy i nadále vyživovací povinnost. Tím, že dítě odloží do baby-boxu naplňuje právě skutkovou podstatu trestného činu zanedbání povinné výživy dle ustanovení

⁶⁶ Kolektiv autorů včetně studentů Gymnázia Lud'ka Pika v Plzni. *Jak vnímáme babyboxy*. Plzeň: NAVA, 2010. ISBN 978-80-7211-355-2, str. 55.

§ 196 TZ. Avšak v praxi je tento problém ignorován a trestní řízení se v tomto případě nezahajuje.

6 Porod s utajenou totožností matky

Matkám, které vědí, že se o své dítě nechtějí nebo z nějakého důvodu nedokáží postarat, je dána možnost využít při porodu utajení své identity. Toto bylo v České republice umožněno matkám v roce 2004, kdy v souvislosti s účinností zákona č. 422/2004 Sb., kterým se změnilo zákony o péči a zdraví lidu, o matrikách, jménu a příjmení a také zákon o veřejném zdravotním pojištění vydalo Ministerstvo zdravotnictví metodický pokyn ohledně poskytování zdravotní péče související s utajeným porodem a způsobu úhrady této péče z veřejného zdravotního pojištění.⁶⁷

Na zmíněnou úpravu bylo v roce 2011 navázáno zákonem č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (dále jen ZZS). Zákonem není nikterak upraveno ustanovení § 775 ObčZ. Tudíž je z právního hlediska dle tohoto ustanovení za matku dítěte považována žena, která zažádala o utajení své totožnosti. Z tohoto plyne, že ženě vzniká rodičovská odpovědnost a stává se zákonným zástupcem dítěte. Dítě nemá status nalezence. Právní vztah mezi matkou, tedy ženou, která zažádala o utajený porod a dítětem zaniká až v okamžiku, ve kterém dojde k osvojení dítěte.⁶⁸

6.1 Utajený porod

Utajeným porodem se dle ustanovení § 37 odst. 3 ZZS rozumí postupy při poskytování zdravotních služeb ženě v souvislosti s jejím těhotenstvím a porodem, kdy je při těchto postupech zachována anonymita této ženy. Výjimku tvoří postupy, které jsou potřebné k zajištění úhrady z veřejného pojištění.

6.1.1 Písemná žádost ženy

Pokud žena chce utajit svoji totožnost musí dle ustanovení § 37 odst.2 ZZS předložit písemnou žádost, jejíž součástí je také prohlášení, že o dítě nehodlá

⁶⁷ Ministerstvo zdravotnictví: Postup zdravotnických zařízení při poskytování zdravotní péče související s utajeným porodem, č. 1/2005/3 VěMZ, str. 7.

⁶⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita? Právní rozhledy, 2005, č. 2, str. 53–57. in: Beck-online [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 22.11.2022]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembqgvpxa4s7gjpjxgzvzgm&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search>.

pečovat. Takovou žádost předloží poskytovateli, který poskytuje příslušnou zdravotní službu. Právo na utajení své totožnosti v souvislosti s porodem má každá žena, která má trvalý pobyt na území České republiky a zároveň nejde o ženu, jejímuž manželovi svědčí domněnka otcovství, což vyplývá z ustanovení § 37 ods.1 ZZS. Z tohoto plyne, že o utajený porod může požádat pouze svobodná žena, která ale nemusí mít české občanství, postačí pouze trvalý pobyt na území České republiky.

6.1.2 Zdravotnická dokumentace

Způsob vedení zdravotnická dokumentace je zakotven v ustanovení § 56 ZZS. Dle tohoto ustanovení je zdravotnická dokumentace v rámci utajovaného porodu vedena jen v rozsahu zdravotních služeb, které souvisejí s těhotenstvím a porodem. Jméno, příjmení a datum narození ženy je vedeno odděleně od zdravotnické dokumentace. Společně se jménem, příjmením a datem narození je také odděleně vedena písemná žádost ženy o utajení porodu a datum porodu. Zdravotnická dokumentace společně s údaji, které jsou vedeny odděleně, je vložena do vhodného obalu, který je zapečetěn a označen bezpečnostním kódem. Tento bezpečnostní kód je předán také pacientce. Pokud je zdravotnická dokumentace vedena v elektronické podobě, tak se převede do listinné podoby, vloží do vhodného obalu, zapečetí se a označí bezpečnostním kódem. Zároveň je z informačního systému zdravotnická dokumentace odstraněna.

Dle ustanovení § 56 odst.2 ZZS je otevření této zdravotnické dokumentace možné pouze na základě rozhodnutí soudu, výjimku tvoří případ, kdy o otevření požádá žena, která takto utajeně porodila. Nikde však není ustanoveno, z jakých důvodů by bylo možné takové rozhodnutí vydat a jaký soud by byl místně a věcně příslušný. Dle odborných názorů je možné, aby byl návrh na zahájení u soudu ohledně otevření zabezpečené zdravotnické dokumentace podán i dítětem a také putativním otcem, který má právo se domáhat určení otcovství dle třetí domněnky, a to jen v případě, pokud nedošlo k osvojení dítěte.⁶⁹

⁶⁹ Tamtéž.

6.1.3 Zápis dítěte do knihy narození

Na základě písemného hlášení o narození dítěte je proveden zápis dítěte do knihy narození. Součástí tohoto zápisu je také informace, že se jedná o porod s utajenou totožností. V případě utajovaného porodu se do knihy narození nezapíše jména, příjmení, data a místa narození, rodná čísla, státní občanství a místo trvalého pobytu rodičů, a to dle ustanovení § 14 odst. 2 MatZ. Takový zápis se dle ustanovení § 17 odst. 1 MatZ provede podle zprávy poskytovatele zdravotních služeb, v jehož zdravotnickém zařízení byl porod ukončen.

6.1.3.1 Jméno a příjmení dítěte

Dle ustanovení § 14 odst. 1 písm. a) MatZ se do knihy narození zapíše jméno a příjmení dítěte. V rámci utajeného porodu není nikde ustanoveno, že by se tato informace do knihy narození nezapisovala. Automaticky je tedy dítěti přiřazeno příjmení ženy, která jej porodila, a to dle ustanovení § 861 ObčZ, ze kterého plyne, že v případě, že je znám jen jeden z rodičů, tak má dítě jeho příjmení. Žena má dle tohoto ustanovení také určit osobní jméno dítěte, a pokud jej neurčí, tak jej určí soud, a to nejčastěji na podnět matričního úřadu. Soud zahájí řízení o určení jména dle § 13 odst. 1, 2 ZŘS.

Pro knihu narození je matričním úřadem vedena sbírka listin. Dle § 8a odst. 4 MatZ může do této sbírky listin nahlédnout pouze matka dítěte a dítě po dovršení jeho 12 let.

6.2 Předběžné opatření upravující poměry dítěte

Soud dle ustanovení § 452 ZŘS „*předběžným opatřením upraví poměry dítěte tak, že nařídí, aby dítě bylo umístěno ve vhodném prostředí, které v usnesení označí*“. Návrh na předběžné opatření může být podán pouze OSPODem, a to dle ustanovení § 454 ZŘS. Soud o tomto návrhu musí dle ustanovení § 456 rozhodnout bezodkladně a pokud rozhodne až po uplynutí 24 hodin od zahájení řízení musí v odůvodnění uvést skutečnosti, proč o návrhu nerozhodl dříve. Pokud soud během této doby nenalezne nejvhodnější osobu či zařízení,

bude dítě svěřeno do zařízení, které se v tu danou situaci bude jevit jako to nejvhodnější. Následně bude jeho pátrání dokončeno.⁷⁰

Doba trvání předběžného opatření je upravena v ustanovení § 459 a 460 ZŘS. Předběžné opatření je soudem určeno pouze na dobu nezbytně nutnou, která nepřesahuje 3 měsíce od vykonatelnosti tohoto předběžného opatření. Pokud však během této doby bylo zahájeno řízení ve věci samé, může být předběžné opatření prodlouženo, avšak tato doba nesmí přesáhnout 6 měsíců.

Toto předběžné opatření je však pouze dočasné. Jedinou cestou, jak matce, která požádala o utajený porod, zanikne rodičovská odpovědnost k dítěti, je osvojení dítěte.

6.3 Osvojení

Do momentu, než dojde k osvojení, musí být dítěti ustanoven opatrovník, a tím je zpravidla jmenován OSPOD, dle ustanovení § 17 ZSPOD jím bude obecní úřad obce s rozšířenou působností. K osvojení musí dát matka souhlas. Pokud by souhlas matky dán nebyl, muselo by proběhnout řízení, ve kterém by soud rozhodoval o určení, zda je takového souhlasu potřeba, a to dle ustanovení § 427 písm. c) ZŘS. Není potřeba takového souhlasu v případě, že by matka o dítě zjevně nejevila zájem, a to dle ustanovení § 819 ObčZ.

6.4 Vyúčtování této péče zdravotní pojišťovně

Aby zdravotnické zařízení, které poskytuje zdravotní péči, mohlo vyúčtovat zdravotní pojišťovně péči související s utajovaným porodem a s péčí poskytovanou novorozenému dítěti, musí rodička písemně uvést registrační číslo pojištěnce a název příslušné zdravotní pojišťovny. Registrační číslo pojištěnce nebude nikterak utajeno. Pokud by rodička tyto údaje neposkytla, bude samoplátkyní.⁷¹

⁷⁰ SVOBODA, Karel. Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-788-0, str. 966.

⁷¹ Ministerstvo zdravotnictví: Postup zdravotnických zařízení při poskytování zdravotní péče související s utajeným porodem, č. 1/2005/3 VěMZ, čl. 2.

6.5 Legislativní nedostatky této problematiky

Od účinnosti zákona č. 422/2004 Sb. uplynulo bezmála 20 let a stále má tato problematika spoustu legislativních nedostatků. Některé nedostatky byly zmíněny již výše. Dalším nedostatkem je, že není upraveno, zda může o utajení porodu požádat i žena nezletilá nebo žena, která je omezena ve svéprávnosti. Odborníci zastávají názor, že tyto ženy nemohou podat žádost o utajení své totožnosti, jelikož se jedná o zásadní statusové jednání, ke kterému tyto ženy nemají způsobilost. Dále také není upraveno, zda žena, která podala žádost o utajení své totožnosti může své rozhodnutí přehodnotit. V tomto případě je dovozováno, že rozhodnutí může žena přehodnotit a požádat o zápis své osoby do knihy narození, ale pouze do právní moci osvojení dítěte.⁷²

⁷² LAVICKÝ, Petr. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 491.

7 Popření mateřství

Může také dojít k situacím, které budou vyžadovat podání návrhu na zahájení řízení o popření mateřství. K popření mateřství může dojít tehdy, kdy je v matrice zapsána žena, která ve skutečnosti dítě neprodila.⁷³ K takovým situacím může dojít z několika důvodů. Jedním z nich může být úmyslná či nedbalostní záměna dětí, a to jak v porodnici, tak na jiných místech. Ale také záměna totožnosti matek, kdy se žena, která dítě porodila, prokáže cizím dokladem totožnosti. Další situací je například to, kdy je jako matka v matrice zapsána žena, jako objednatelka za účelem legalizace náhradního mateřství.

V občanském zákoníku nenalezneme žádné ustanovení, které by se zabývalo úpravou popření mateřství. Úpravu nalezneme v zákoně o zvláštních řízeních soudních, a to konkrétně v ustanovení § 426 které zní: „*Pro řízení o určení a popření mateřství se použijí ustanovení o řízení o určení a popření otcovství přiměřeně.*“.

Ustanovení § 426 ZŘS je velice strohé, a nikterak neupravuje aktivní legitimaci osob, ani v jakých lhůtách a za jakých podmínek mohou popření mateřství učinit. Z tohoto důvodu se přiměřeně aplikuje ustanovení § 783 ObčZ. Jedinou rozhodnou skutečností je pro soud to, zda žena dítě porodila, což vyplývá z ustanovení § 775 ObčZ.

7.1 Aktivní legitimace

Jak již bylo výše zmíněno, aktivní legitimace osob, které se mohou domáhat popření mateřství, není nijak blíže specifikována. Analogicky ani nelze použít ustanovení o popírání otcovství, jelikož se jedná o právní domněnky a popírání mateřství je založeno na objektivní skutečnosti, kterou je porod dítěte. Aktivní legitimaci v případě podání návrhu na zahájení řízení o popření mateřství má žena, která je zapsaná v matrice jako matka dítěte, tzv. matriková matka dítěte.

⁷³ SVOBODA, Karel. Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-788-0, str. 860.

Nepochybně bude mít také aktivní legitimaci muž, který byl určen otcem dítěte, a to na základě jedné z domněnek určování otcovství.⁷⁴

Problém nastává u otázky, zda bude mít aktivní legitimaci k podání návrhu na zahájení řízení o popření mateřství také žena, která tvrdí, že je matkou dítěte, ale v matrice je jako matka dítěte zapsaná jiná žena. Problém nastává především z důvodu, že když to porovnáme s popíráním otcovství tak v případě, že byl otec určen na základě jedné z domněnek otcovství, nemůže jiný muž, který se považuje za biologického otce, tzv. putativní otec, podat návrh na zahájení řízení o popření otcovství. Tyto dvě situace jsou ale naprosto odlišné, jelikož otcovství muže bylo založeno pouze na domněnkách, ale mateřství ženy je založeno na základě objektivní skutečnosti, kterou je porod dítěte.⁷⁵ Od matky se odvozuje také otec a příbuzenské vztahy, proto je důležité, aby bylo určeno, kdo je opravdu biologickou matkou.

V právních předpisech nenalezneme výslovnou úpravu ohledně popření otcovství dítětem. Článek 7 Úmluvy o právech dítěte sice zakotvuje právo dítěte znát své rodiče, ale v případě popření mateřství se jedná o velice spornou otázku, zda má dítě aktivní legitimaci takový návrh podat. Dle názoru Zdeňky Králíčkové a Terezy Kyselovské nelze dítěti upřít právo podat návrh na zahájení řízení o popření mateřství.⁷⁶ Naproti tomu se setkáváme i s názorem Jiřího Levého, který se přiklání k variantě, že lze analogicky použít právní úpravu popírání otcovství, dle které se dítěti právo popřít otcovství nepřiznává.⁷⁷

7.2 Řízení o popření mateřství

V řízení je nutné prokázat, že žena, která je v matrice označena za matku dítěte v době narození dítěte vůbec nerodila anebo porodila jiné dítě, než o kterém se řízení vede. Dle ustanovení § 14 ZŘS může být zahájeno řízení ústně do protokolu.

⁷⁴ SVOBODA, Karel. Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-788-0, str. 861.

⁷⁵ Tamtéž, 862.

⁷⁶ LAVICKÝ, Petr. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 494.

⁷⁷ SVOBODA, Karel. Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-788-0, str. 862.

Může nastat situace, že soud dospěje k takovému závěru, že mateřství matrikové matky je vyloučeno, ale ani není prokázáno mateřství u ženy, která podala návrh na zahájení řízení o popření mateřství. V takto ojedinělých případech soud řízení uzavře s tím, že dítě žádnou matku nemá.⁷⁸

Místně příslušným soudem je obecný soud dítěte. Pokud nelze určit obecný soud dítěte, bude místně příslušný obecný soud matky.⁷⁹ Povinností soudu je zjišťovat všechny skutečnosti, které jsou důležité pro rozhodnutí. Do vydání nebo vyhlášení rozhodnutí může účastník označovat důkazy a uvádět rozhodné skutečnosti. Následně nové skutečnosti a důkazy může uplatnit v odvolacím řízení.⁸⁰ Důkazním prostředkem může být například genetický test, porodpis, gynekologická zpráva prokazující probíhající těhotenství, fotografie plodu atd. V řízení o popření mateřství se uplatňuje zásada vyšetřovací, s tím, že je možné nařídit výslech účastníka i bez jeho souhlasu a to vždy, kdy je to potřeba ke zjištění skutkového stavu.⁸¹

7.2.1 Zahájení řízení *ex offio*

Ohledně zahájení řízení *ex offio* nám zákon nedává výslovnou odpověď. V případě popření otcovství se setkáváme i se situacemi, kdy lze soudem zahájit řízení i bez návrhu. Dle ustanovení § 793 ObčZ soud zahájí řízení i bez návrhu, když to vyžaduje zřejmý zájem dítěte a otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů, ale takto určený otec nemůže být otcem dítěte. Také soud dle ustanovení § 418 ObčZ zahájí řízení o určení otcovství ke společnému dítěti v případě, kdy bylo pravomocně určeno, že není manželství. Z tohoto vyplývá, že pokud je možné v určitých situacích zahájit řízení *ex offio* při popírání otcovství, měla by být tato možnost i u popření mateřství.

Dle ustanovení § 13 ZŘS zahájí soud řízení i bez návrhu, není-li zákonem stanoveno, že lze řízení zahájit jen na návrh. Ze zákona nevyplývá, že by řízení

⁷⁸ LAVICKÝ, Petr. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 495.

⁷⁹ Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, § 417

⁸⁰ Tamtéž, § 20.

⁸¹ LAVICKÝ, Petr. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8, str. 495.

na určení mateřství mohlo být zahájeno jen na návrh, tudíž přicházíme k závěru, že zahájení řízení *ex offio* je možné.

7.3 Účastníci řízení

Účastníkem řízení bude jednak žena, která tvrdí, že dítě porodila, ale také žena jejíž mateřství má být popřeno. Dále bude účastníkem řízení dítě zastoupené opatrovníkem a v případě, že byl na základě jedné z domněnek určen matrikový otec, bude také účastníkem řízení a pokud určen nebyl, může být účastníkem řízení domnělý otec.

7.4 Lhůty

Jak už bylo výše zmíněno, tak stejně jako u aktivní legitimace, tak ani u lhůt nemáme bližší specifikaci. Dle názoru Jiřího Levého by mělo být právo zahájit řízení o popření mateřství omezeno lhůtou a je možné použít právní úpravu o popírání otcovství, a to z důvodu právní jistoty a požadavku stability rodinných vztahů.⁸²

Dle ustanovení § 785 odst. 1 ObčZ by návrh na zahájení řízení o popření mateřství měly učinit ty osoby, které jsou aktivně legitimované zahájit řízení o popření mateřství, do šesti měsíců, a to ode dne, kdy se dozvěděly o skutečnostech zakládající důvodnou pochybnost, jedná se tedy o lhůtu subjektivní. Takový návrh musí být učiněn nejpozději do šesti let od narození dítěte, v tomto případě je to lhůta objektivní.

Pokud byla svéprávnost aktivně legitimované osoby omezena před uplynutím popěrné šestileté lhůty tak, že mateřství popřít nemůže, bude pro tento účel jmenován soudem opatrovník, opatrovník musí návrh na zahájení řízení o popření mateřství učinit do šesti měsíců od jmenování soudem (§ 785 odst. 2 ObčZ).

7.4.1 Prominutí zmeškání lhůty

Dle ustanovení § 792 ObčZ může soud rozhodnout, že promijí zmeškání lhůty, pokud to vyžaduje zájem dítěte a veřejný pořádek. Právní otázka ohledně

⁸² SVOBODA, Karel. Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-788-0, str. 862.

toho, za jakých okolností vyžaduje veřejný pořádek, aby bylo prominuto zmeškání lhůty, byla poprvé řešena v judikatuře dovolacího soudu, který došel k závěru vydáním usnesením Nejvyššího soudu ze dne 16. 8. 2018, sp. zn. 21 Cdo 1012/2016 (č. 95/2019 Sb. rozh. civ.). „*Prominutí zmeškání lhůty k popření otcovství rozhodnutím soudu je možné na základě ust. § 792 o. z., pokud to vyžaduje zájem dítěte a veřejný pořádek. Je tedy vyžadováno naplnění obou kritérií kumulativně. Podle závěrů citovaného usnesení Nejvyššího soudu mohou být tato dvě kritéria v kolizi, resp. postačuje, aby pouze jedno z kritérií nebylo naplněno, a soud zamítne návrh na prominutí zmeškání lhůty k popření otcovství.*“⁸³

7.5 Předchozí právní úprava

Před účinností zákona o zvláštních řízeních soudních se k popírání mateřství využívalo tzv. určovací žaloby upravené v občanském soudním řádu, v ustanovení § 80 písm. c). Touto žalobou se rozumí „*procesní úkon účastníka civilního řízení, kterým projevuje vůli zahájit řízení a současně tímto úkonem požaduje, aby soud autoritativně deklaroval v určovacím rozsudku, zda tu právní vztah je, či není*“.⁸⁴ Tento návrh mohl být buď jako návrh na určení mateřství, kdy se určovalo, zda daná žena, které se určuje mateřství, v uvedený den porodila dítě. V případě popření se určovalo, že žena, která je zapsaná v matrice jako matka, dané dítě neprodila.

⁸³ HORNÍČKOVÁ, Erika. Veřejný pořádek a zájem dítěte v intencích ust. § 792 o. z.. Bulletin advokacie, 2022, č. 1-2, str. 31-34. In: Beck-online [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 03.01.2023]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembsgjpweyk7gfptex3tl4ztc&groupIndex=0&rowIndex=0> .

⁸⁴ BENDA, Ondřej. Žaloba určovací. In: HENDRYCH, Dušan a kol. Právní slovník. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. [cit. 03.01.2023]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembqhf64zrguxhuylnm5rgcx3vojrw65tbmnuq&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search#> .

8 Trestněprávní aspekty související s mateřstvím

V souvislosti s mateřstvím můžeme v trestním zákoníku nalézt několik trestných činů.

8.1 Vražda novorozeného dítěte matkou

Trestný čin vraždy novorozeného dítěte matkou je zakotven v ustanovení § 142 TZ. Toto ustanovení zní: „*Matka, která v rozrušení způsobeném porodem úmyslně usmrtí při porodu nebo bezprostředně po něm své novorozené dítě, bude potrestána odnětím svobody na tři léta až osm let.*“

Trestného činu dle tohoto ustanovení se může dopustit jen matka novorozeného dítěte, a to při porodu nebo bezprostředně poté, a to jak ve formě konání, tak i ve formě opomenutí. Jedná se o privilegovanou skutkovou podstatu vraždy, a to z důvodu, že tento trestný čin byl spáchán v rozrušení, které bylo způsobeno porodem.⁸⁵

8.1.1 Znamky skutkové podstaty trestného činu

Předmětem tohoto trestného činu je živé novorozené dítě a objektem je jeho život. Objektivní stránkou je usmrcení novorozeného dítěte. K tomuto jednání muselo dojít při porodu nebo bezprostředně poté a matka se musí nacházet ve stavu rozrušení, kdy byl tento stav způsoben právě porodem. Subjektivní stránkou je zavinění a tento trestný čin lze spáchat výhradně úmyslně.⁸⁶

Jak je to v případě, kdy matka měla v úmyslu dítě usmrtit již před porodem, nijak se na porod nepřipravovala a rodila mimo zdravotnické zařízení? Ani tyto kroky nevylučují použití privilegované skutkové podstaty vraždy dle tohoto ustanovení.⁸⁷ Při posuzování, zda byl trestný čin spáchán v rozrušení způsobeným porodem je nejkompetentnějším znalcem „*porodník, neboť jde o*

⁸⁵ ŠČERBA, Filip. § 142 [Vražda novorozeného dítěte matkou]. In: ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 5. [cit. 04.02.2023]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgjpwk232ge4dcxzsffzwxzsgaydsxzugbpxazrrgqza> .

⁸⁶ Tamtéž, marg. č.1,2,4,10.

⁸⁷ Tamtéž, marg. č.12.

*posouzení projevů rodičky při porodu nebo bezprostředně po něm.*⁸⁸

Viz následující judikatura.

8.1.2 Související judikatura

8.1.2.1 Rozhodnutí sp. zn. 7 To 45/73

Obžalovaná porodila doma živé dítě, nejdříve jej rdousila, pak jej několikrát bodla do hrudníku nůžkami a následně jej kuchyňským nožem rozřezala a spálila na sporáku a zbytky hodila do popelnice.

I když usmrtila své dítě bezprostředně po porodu, byla obžalobou krajského prokurátora v Ostravě stíhána pro trestný čin vraždy. A to s ohledem na to, že od počátku těhotenství obžalovaná nečinila žádné přípravy, nenavštěvovala lékaře a své těhotenství tajila. Obžaloba vycházela zejména z posudku znalců psychiatrů, ti došli k závěru, že obžalovaná mohla rozpoznat společenskou nebezpečnost svého jednání a také mohla toto jednání ovládat.

Rozsudek krajského soudu posoudil jednání jako trestný čin vraždy novorozeného dítěte matkou. Dle posudku znalce z oboru porodnictví dr. S. krajský soud dospěl k závěru, že matka *„usmrtila své novorozené dítě v rozrušení způsobeném bolestmi dlouhotrvajícího porodu, jehož počátek nutno klást již do doby předcházejícího dne. Tyto bolesti, dosahující v některých chvílích až hranici snesitelnosti, spolu s okolnostmi poslední doby před porodem, se značnou ztrátou krve a celkovým vyčerpáním rodičky zeslabily podle názoru krajského soudu její vůli a ovlivnily její počínání.*⁸⁹

Proti tomuto rozsudku podal odvolání krajský prokurátor, kde vytýká především to, že nebylo dostatečně přihlédnuto k závěru znalců psychiatrů, že obžalovaná od počátku svého těhotenství o usmrcení dítěte přemýšlela. Na základě posudku znalce z oboru porodnictví prof. P bylo zjištěno, že nejkompetentnějším znalcem v tomto případě je právě porodník a potvrdil správnost posudku dr. S a poukázal i na další skutečnosti případu, které během porodu doléhaly na psychiku obviněné. Bylo to zejména rozpad jejího manželství a smrt její matky během porodu. Nejvyšší soud ČSR posudek prof. P považoval

⁸⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 25. 1. 1974, sp. zn. 7 To 45/73

⁸⁹ Tamtéž.

jako nejvýznamnější a došel k závěru, že obžalovaná usmrtila dítě v rozrušení, které bylo způsobeno porodem a zamítl odvolání krajského prokurátora.

8.1.2.2 Usnesení sp. zn. 7 Tdo 427/2017

Obviněná porodila doma zdravé, donošené dítě. Přikryla jej ručníkem a s odstupem několika minut mu dvakrát šlápla na hlavu. Následně jej zabalila do ručníku a opustila ubytovnu s tím, že hodí dítě do řeky, kam ale nebyla schopná dojít, tak se dítě rozhodla vhodit do kontejneru. Tam ji však dohledal její přítel a dítě odnesl zpět na ubytovnu a zavolal záchranou službu. Ta jej odvezla do nemocnice, kde dítě zemřelo. Příčinou smrti bylo poranění nitrolebních struktur při zlomení kostí lebky.

Ze znaleckého posudku znalce porodníka vyplývá, že v tomto případě nenastalo poporodní rozrušení. Znalec uvádí, že porod proběhl rychle, bez komplikací a obviněná nerodila poprvé. Obviněná měla v úmyslu dítě vhodit do řeky, to však nebyla schopná učinit kvůli tomu, že ztratila spoustu krve. Obviněná se chtěla dítěte zbavit především z důvodu, že se bála, že ji přítel opustí, když se dozví, že čeká dítě. Toto rozhodnutí však nenastalo v důsledku rozrušení, které bylo způsobeno porodem.

Krajský soud v Plzni rozhodl rozsudkem, kdy byla obviněná uznána vinnou zvláště závažným zločinem vraždy dle § 140 odst. 2, odst. 3 písm. c) TZ a byla odsouzena k trestu odnětí svobody na 19 let.

Proti tomuto rozsudku podala obviněná odvolání a Vrchní soud v Praze rozhodl tak, že napadený rozsudek částečně zrušil, a to ve výroku o trestu. Nově rozhodl tak, že obviněné uložil trest odnětí svobody na 16 let.

Proti rozhodnutí Vrchního soudu v Praze podala obviněná prostřednictvím obhájce dovolání. Namítla, že její jednání mělo být posouzeno jako zločin vraždy novorozeného dítěte matkou dle § 142 TZ. Nejvyšším soudem bylo shledáno, že dovolání je zjevně neopodstatněné a dovolání odmítl. A to zejména z důvodu, že Nejvyšší soud „zásadně nezasahuje do skutkových zjištění soudů prvního a druhého stupně. Učinit tak může jen zcela výjimečně, jestliže to odůvodňuje extrémní rozpor mezi skutkovými zjištěními soudů a provedenými důkazy.“

Mezi zjištěním Dle Nejvyššího soudu není mezi skutkovými zjištěními Krajského soudu v Plzni a Vrchního soudu v Praze a provedenými důkazy, žádný rozpor.⁹⁰

8.2 Svěření dítěte do moci jiného

V ustanovení § 169 TZ je zakotven trestný čin svěření dítěte do moci jiného. Jedná se o privilegovanou skutkovou podstatu k ustanovení § 168 TZ, který upravuje obchodování s lidmi. Jedná se výhradně o případy, ve kterých pachatel svěří dítě do moci jiného za účelem adopce nebo pro jiný obdobný účel a tohle učiní za odměnu. Jiným obdobným účelem se rozumí například pěstounská péče nebo jiná péče, která nahrazuje původní výchovu.⁹¹

8.2.1 Znaky skutkové podstaty

Objektem je svoboda člověka a objektivní stránkou je svěření dítěte do moci jiného za účelem adopce nebo pro jiný obdobný účel. Subjektivní stránka spočívá v úmyslném zavinění.⁹²

8.3 Opuštění dítěte

V ustanovení § 195 TZ je zakotven trestný čin opuštění dítěte či svěření osoby. Dále se zaměřím pouze na opuštění dítěte. Takového trestného činu se dopustí ten, kdo opustí dítě, o které má povinnost pečovat a které si samo nemůže opatřit pomoc a tímto jednáním ho vystaví nebezpečí smrti nebo ublížení na zdraví. Tato osoba bude potrestána odnětím svobody na šest měsíců až tři léta. Pokud bude matkou opuštěno dítě mladší tří let, bude se jednat o kvalifikovanou skutkovou podstatu zakotvenou v ustanovení § 195 odst. 2 písm. a) TZ a matka bude potrestána odnětím svobody na jeden rok až pět let.

⁹⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 9. 2017, sp. zn. 7 Tdo 427/2017

⁹¹ ŠČERBA, Filip, KALVODOVÁ, Věra. § 169 [Svěření dítěte do moci jiného]. In: ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 7. [cit. 06.02.2023]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgipwk232ge4dcxzsffzwxzsgaydsxzugbpxazrgrgy4q>.

⁹² Tamtéž, marg. č. 1,2, 11.

8.3.1 Znaky skutkové podstaty

Objektem je život a zdraví dítěte a objektivní stránkou je opuštění dítěte, v důsledku čehož bylo dítě vystaveno nebezpečí smrti nebo ublížení na zdraví.⁹³ Opuštěním dítěte se dle judikatury rozumí „*jednání, následkem kterého je dítě neschopné samo si pomoci ponecháno svému osudu, tedy přerušeni péče o dítě za takových okolností, kdy vzniká pro dítě nebezpečí újmy na zdraví nebo smrti*“.⁹⁴ Subjektivní stránka spočívá v úmyslu, že dochází k opuštění dítěte a zároveň je tímto jednáním dítě vystaveno nebezpečí smrti.

8.3.2 Související judikatura

8.3.2.1 Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 506/2012

Obviněná jako každý den koupala svého nezletilého syna, který měl sníženou pohyblivost, ve vaně a to tím způsobem, že ho tam položila na záda a pustila vodu ze sprchové hadice, nepřesvědčila se však, zda není výpust' z vany ucpaná. Byla si vědoma, že se sám syn nemůže posadit ani postavit. Odešla do obývacího pokoje, kde si pustila písničky do MP3 přehrávače. Z nezjištěných příčin došlo k ucpaní výpustě vany a hladina se zvedla do výšky nejméně 20 cm a dítě se ve vodě utopilo. Na tuto skutečnost obviněnou upozornil až její nezletilý syn, který svého bratra našel ve vaně.

Okresní soud ve Žďáru nad Sázavou toto jednání kvalifikoval jako zvlášť závažný zločin opuštění dítěte nebo svěřené osoby podle ustanovení § 195 odst. 1, 2 písm. a) odst. 4 TZ. Obviněná naplnila znaky tohoto zločinu tím, že „*opustila dítě, o které měla povinnost pečovat a které si samo nemohlo opatřit pomoc, a vystavila ho nebezpečí smrti a tento čin byl spáchán na dítěti mladším tří let, kterému způsobila smrt*“.

Obviněná podala proti rozsudku Okresního soudu ve Žďáru nad Sázavou odvolání. Krajský soud v Brně-pobočka v Jihlavě rozhodl usnesením a odvolání zamítl.

⁹³ ŠČERBOVÁ, Veronika. § 195 [Opuštění dítěte nebo svěřené osoby]. In: ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 1, 2. [cit. 06.02.2023]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgjpwk232ge4dcxsfzfwexzsgaydsxzugbpxazrhe2q> .

⁹⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2012, sp. zn. 8 Tdo 506/2012

Obviněná proto podala prostřednictvím obhájce dovolání k Nejvyššímu soudu. Nejvyšší soud shledal, že námitky uplatněné obviněnou jsou z hlediska uvedeného dovolacího důvodu relevantní a dovolání je důvodné.

Rozhodné bylo zejména posouzení subjektivní stránky jednání obviněné, tedy zda jednala s úmyslem dítě opustit a s vědomím, že mu takovým jednáním může způsobit ublížení na zdraví či smrt. Případně také posouzení, zda mezi jednáním a následkem existuje příčinná souvislost.

Nejvyšší soud poukázal na to, že se soudy nižších instancí dostatečně nevypořádaly s otázkou zavinění obviněné, kdy ze skutečností vyvodily nepřímý úmysl a s tím se Nejvyšší soud nemohl identifikovat. Nejvyšší soud se zaměřil na to, zda obviněná jednala v nepřímém úmyslu nebo jen z vědomé nedbalosti. Uvádí, že soudy nižší instance přehlédly rozhodné skutečnosti, které vyplynuly z výpovědi obviněné a jejích nezletilých dětí. Tato výpověď byla zejména o tom, že bylo takové koupání dítěte běžné a z tohoto nemohly soudy nižšího stupně dovést, že obviněná jednala s úmyslem nechat dítě ve vaně a vystavit jej nebezpečí smrti a už se k němu nevrátit. Vzhledem ke skutečnostem by přicházelo v úvahu posoudit její jednání jako zločin usmrcení z nedbalosti dle § 143 odst. 1, případně odst. 2 TZ.

Nejvyšší soud zrušil usnesení Krajského soudu v Brně i předcházející rozsudek Okresního soudu ve Žďáru a přikázal Okresnímu soudu ve Žďáru nad Sázavou, aby věc znovu projednal a rozhodl.⁹⁵

8.4 Další trestné činy

Matka se svým jednáním může dopustit několika dalších trestných činů. Pokud nebude plnit svou zákonnou povinnost vyživovat a zaopatřovat své dítě, může se dopustit trestného činu zanedbání povinné výživy dle ustanovení § 196 TZ. Dále se může dopustit týrání dle ustanovení § 198 TZ. V případě, že by bylo dítě v péči někoho jiného a matka ho z tohoto opatrování odejmula, může se dopustit únosu dítěte dle ustanovení § 200 TZ. Pokud bude dítě matkou sváděno k zahálčivému či nemravnému životu, nebo mu umožnění tento život vést

⁹⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2012, sp. zn. 8 Tdo 506/2012

anebo matka závažným způsobem poruší povinnost vyplývající z rodičovské odpovědnosti, dopustí se matka trestného činu ohrožení výchovy dítěte dle ustanovení § 201 TZ. Může se také dopustit trestného činu svádění k pohlavnímu styku dle ustanovení § 202 TZ. Tím, že by matka opakovaně nebo ve větší míře podávala dítěti alkohol, dopouští se trestného činu podání alkoholu dítěti, dle ustanovení § 204 TZ.

Dále se matka může dopustit trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. A to trestného činu znásilnění (§ 185 odst. 2 písm. b), odst. 3 písm. a) TZ), sexuálního nátlaku (§ 186 odst. 3 písm. a), odst. 5 písm. a) TZ), pohlavního zneužití (§ 187 TZ), šíření pornografie (§ 191 odst. 2 písm. a) TZ), výroba a nakládání s dětskou pornografií (§ 192 TZ), zneužívání dítěte k výrobě pornografie (§ 193 TZ).

S mateřstvím, tedy konkrétně s problematikou umělého oplodnění, dále souvisí trestné činy dle ustanovení § 164, 165, 166, 167 TZ. Jedná se o neoprávněné odebrání tkání a orgánů, nedovolené nakládání s tkáněmi a orgány, odběr tkáně, orgánu a provedení transplantace za úplatu a posledním trestným činem je nedovolené nakládání s lidským embryem a lidským genomem.

Závěr

V občanském zákoníku je zakotveno, že matkou dítěte je žena, která jej porodila. Porod je tedy rozhodnou skutečností při určení, kdo je matkou dítěte a dále hmotné právo s určováním mateřstvím nepočítá. Zákonodárci však počítají s tím, že mohou nastat i takové situace, kdy bude přicházet v úvahu určení a popření mateřství, avšak je vnímáno, že těchto situací nebude mnoho. Procesněprávní úprava zmiňuje určování a popírání mateřství pouze v jednom ustanovení, dle kterého se pro takové řízení použijí přiměřeně ustanovení o řízení o určení a popření otcovství.

Zásada, že matkou je žena, která dítě porodila platí i v případě asistované reprodukce, kdy se žádným způsobem nehledí na ženu, která darovala svůj genetický materiál. Občanský zákoník se umělým oplodněním zabývá jen s ohledem na určování otcovství. Asistovaná reprodukce je podrobně zakotvena v zákoně o specifických zdravotních službách. Umělé oplodnění lze provést jen ve dvou případech, a to při léčbě neplodnosti ženy či muže anebo při potřebě časného genetického vyšetření lidského embrya. Z jiných důvodů nelze asistovanou reprodukci provádět. Je možné použít zárodečné buňky jiných osob než těch, které asistovanou reprodukci podstupují, avšak je nutné zachování anonymity těchto dárců a také anonymity celého procesu asistované reprodukce. Aby mohlo být provedeno umělé oplodnění je nutný souhlas neplodného páru. Umělé oplodnění nelze tedy provést bez souhlasu muže, který se ženou tento proces podstupuje, ale ani po odvolání souhlasu (viz Evans proti Spojenému království) či po mužově smrti (viz Pejřilová proti České republice).

Metody asistované reprodukce jsou využívány při náhradním mateřstvím. Jedná se o velice problematický institut. Náhradním mateřstvím je porušována zásada, že matkou je žena, která dítě porodila. Právně tomu tak sice je, ale fakticky dochází k tomu, že po porodu dítěte se prostřednictvím osvojení, stává matkou dítěte jiná žena. V žádném právním předpise není upraveno, jak by mělo náhradní mateřství probíhat. Z tohoto důvodu dochází v rámci náhradního mateřství k obcházení právní úpravy a tím také k páčání přestupků a trestných činů.

S určením, kdo je matkou dítěte nastává problém v případě, kdy je nalezeno dítě neznámé totožnosti. V takovém případě policejní orgán provede šetření a pokud se nepodaří dohledat rodiče dítěte, bude mít takové dítě status nalezence. Aby k takovým situacím nedocházelo přišel Ludvík Hess v roce 2004 s myšlenkou baby-boxů. Je to bezmála 20 let a problematika baby-boxů není nikterak v právním řádu České republiky zakotvena. Matka sice odloží dítě do baby-boxu, ale do momentu, než bude dítě osvojeno, má stále rodičovskou odpovědnost. S tímto nastává otázka, zda se matka tímto jednáním nedopouští trestného činu opuštění dítěte dle ustanovení § 195 TZ či zanedbání povinné výživy dle ustanovení § 196 TZ. Skutková podstata trestného činu opuštění dítěte není tímto jednáním naplněna, to se ale nedá říci o zanedbání povinné výživy. Skutková podstata zanedbání povinné výživy je odložením dítěte do baby-boxu naplněna, avšak tento fakt je státem přehlížen.

Těhotným ženám, které si dítě z určitých důvodů nemůžou ponechat a interrupci podstoupit nechtějí nebo je na takový zákrok příliš pozdě, je umožněn porod s utajenou totožností. I přes to, že informace ohledně matky jsou utajené, nastává zde řada problémů, které nejsou legislativně upraveny. Jedním z problémů je, že žena, která dítě porodila má rodičovskou odpovědnost do doby, než dojde k osvojení dítěte a je také jeho zákonným zástupcem. Další problém nastává při zapsání dítěte do knihy narození, kdy je dítěti přiřazeno příjmení ženy, která jej porodila. Dále také pokud nechce být matka samoplátkyní péče v souvislosti s porodem, není utajeno její registrační číslo pojištění.

Právní úprava mateřství je velice strohá, některá problematika není vůbec zákonem upravena, v čemž vnímám veliký nedostatek. Největší problém spatřuji v tom, že i přesto, že zákonodárce v ustanovení § 804 ObčZ počítá s náhradním mateřstvím, nikterak není více upraveno. Strany, které náhradní mateřství podstupují, se kvůli tomu vystavují velké nejistotě a svými činy se dopouštějí protiprávního jednání. Z tohoto důvodu si myslím, že by bylo zapotřebí, aby tato problematika byla zákonodárcem pečlivěji upravena.

Cizojazyčné resumé

The aim of this thesis is to introduce the institution of motherhood. To analyse the current legislation and to point out the shortcomings that are related to this topic. The definition of the determination of maternity seems to be quite clear, the mother of the child is the woman who gave birth to it. This principle has been in force since ancient Rome. However, there may be situations where the determination of maternity is not so clear.

With the development of medicine, it is possible to address a woman's infertility through assisted reproduction. Again, maternity is determined according to the principle that the woman who gave birth to the child is the mother, regardless of the genetic material used. Assisted reproduction is also related to the issue of surrogacy, which is also the subject of a chapter in this thesis.

The problem of determining maternity arises when a child is found with unknown identity or when the mother abandons the child in a baby-box. A chapter of this thesis is devoted to each of these issues. These situations may not occur at all, since in the Czech Republic women are allowed to conceal their identity in connection with childbirth.

The last chapter of this thesis focuses on the criminal law aspects related to motherhood. In the Criminal Code we can find several crimes that a mother can commit against her child.

Seznam zkratek

ESLP – Evropský soud pro lidská práva

LZPS – Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

MatZ – Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů

ObčZ – Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí

PZL – Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu

SZS – Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

TZ – Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník

ZŘS – Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

ZZS – Zákon č. 372/2011 Sb., zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

DVOŘÁK, M. a kol. Oplození in vitro a přenos embrya při léčbě lidské neplodnosti. Brno: Masarykova univerzita, 1990. 157 s. ISBN 80-210-0166-6.

Evropská úmluva o lidských právech: komentář. [Praha]: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-365-3.

HESS, Ludvík. Co jste se v novinách nedočeti o babyboxech. [Praha]: Petrklíč, 2009. ISBN 978-80-7229-233-2.

HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. Rodinné právo. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-644-9.

Kolektiv autorů včetně studentů Gymnázia Luďka Pika v Plzni. *Jak vnímáme babyboxy*. Plzeň: NAVA, 2010. ISBN 978-80-7211-355-2.

KOVÁŘOVÁ, Daniela. Abeceda rodinného práva. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Právo prakticky. ISBN 978-80-7598-711-2.

KÖRBL, Hugo. Zákon o státním občanství České republiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, ISBN 978-80-7400-736-1.

LAVICKÝ, Petr. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020-. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8.

NOVOTNÝ, Petr. *Nový občanský zákoník*. Praha: Grada, 2014. Právo pro každého (Grada). ISBN 978-80-247-5167-2.

RADVANOVÁ, Senta. Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. V Praze: C.H. Beck, 2015. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-578-7.

ROGALEWICZOVÁ, Romana. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář. V Praze: C.H. Beck, 2018. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978 80 7400-713-2.

ROTTER, H. 1999. Důstojnost lidského života. Praha: Vyšehrad. 107 s. ISBN 80 7021-302-7.

SIVÁK, Jakub. Náhradní mateřství v českém právu a související otázky. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Právo prakticky. ISBN 978-80-7552-678-6.

SVOBODA, Karel. Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978- 80- 400-788-0.

ŠÍNOVÁ, Renáta, Ondřej ŠMÍD a Marek JURÁŠ. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013. Teoretik. ISBN 978-80-87576-7.

ŠMÍD, Ondřej a Radka VACOVÁ. *Povinnosti a práva rodičů k dětem*. Praha: Leges, 2017. Teoretik. ISBN 978-80-7502-195-3.

UCHAŘOVÁ, Věra, Jana BARVÍKOVÁ, Sylva HÖHNE, Kristýna JANUROVÁ, Olga NEŠPOROVÁ, Jana PALONCYOVÁ, Kamila SVOBODOVÁ a Lucie VIDOVIČOVÁ. *Česká rodina na počátku 21. století: životní podmínky, vztahy a potřeby*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici s Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí, 2019. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-275-3.

Seznam internetových zdrojů

BABYBOX Aktuální zpráva. BABYBOX úvodní stránka [online]. Copyright © 2009 Ondřej Tůma [cit. 03.02.2023]. Dostupné z: <http://www.babybox.cz/?p=zprava> .

BABYBOX Archív aktualit. BABYBOX úvodní stránka [online]. Copyright © 2009 Ondřej Tůma [cit. 03.02.2023]. Dostupné z: <http://www.babybox.cz/?p=aktuality-archiv&a=929> .

Babybox iFK2, Návod k použití, [cit. 03.02.2023]. Dostupné z: <https://smlouvy.gov.cz/> .

BABYBOX Nadační fond. BABYBOX úvodní stránka [online]. Copyright © 2009 Ondřej Tůma [cit. 03.02.2023]. Dostupné z: <https://www.babybox.cz/?p=fond> .

BABYBOX úvodní stránka [online]. Copyright © [cit. 01.02.2023]. Dostupné z: <http://www.babybox.cz/media/pdf/statistika-babyboxu.pdf> .

BABYBOX úvodní stránka. BABYBOX úvodní stránka [online]. Copyright © 2009 Ondřej Tůma [cit. 01.02.2023]. Dostupné z: <http://www.babybox.cz/> .

BENEŠOVÁ, Ilona. § 800 [Výčet možných osvojitelů]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 5. [cit. 07.03.2023]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgjpw2nrql4ys443cl4zdamjsl44dsx3qmy4dama&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search> .

BENEŠOVÁ, Ilona. § 818 [Nepotřebnost souhlasu rodiče s osvojením]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 6. [cit. 07.03.2023]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgjpw2nrql4ys443cl4zdamjsl44dsx3qmy4dcoa#>.

BENDA, Ondřej. Žaloba určovací. In: HENDRYCH, Dušan a kol. Právní slovník. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. [cit. 03.01.2023]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembqhfwp64zrguxhuylmn5rgcx3vojr65tbmnuq&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search#> .

DÁVID, R., GRYGAR, J., KOKEŠ, M., KOVAŘÍK, Z., KŘEČEK, S., MACKOVÁ, A., MUZIKÁŘ, L., ZRŮST, J. Zákon o zvláštních řízeních soudních: Komentář. § 426 [Systém ASPI]. Nakladatelství Leges [cit. 05.01.2023]. Dostupné z: https://www.aspi.cz/products/lawText/13/132/1/2#pa_426 .

HORNÍČKOVÁ, Erika. Veřejný pořádek a zájem dítěte v intencích ust. § 792 o. z. Bulletin advokacie, 2022, č. 1-2, s. 31-34. In: Beck-online [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 03.01.2023]. Dostupné z:

<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembsgjpwk7gfptex3tl4ztc&groupIndex=0&rowIndex=0> .

HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita? *Právní rozhledy*, 2005, č. 2, str. 53–57. in: Beck-online [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 22.11.2022]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembqgvpxa4s7gjpxgxzvqm&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search> .

JANTOŠOVÁ, Klára. § 775 [Mateřství]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. 2. vydání (1. aktualizace)*. Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 1. [cit. 03.01.2023]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgjpw2nrql4ys443c14zdamjsl44dsx3qmy3toni> .

JIRSA, Jaroslav, FRANKOVÁ, Věra. Náhradní mateřství – vybrané etické a právní otázky. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*, 2022, č. 1, s. 12-31. In: Beck-online [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 07.03.2023]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembsgjpwg6tqmjptcx3tl4yte&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search> .

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícími mateřství. *Právní rozhledy*, 2015, č. 21, s. 725-732. In: Beck-online [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 22.11.2022]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrgvpxa4s7giyv6427g4zdk&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search> .

Metodika pro případy dětí odložených do baby boxů. Průvodce [online]. Copyright ©Kd [cit. 03.02.2023]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/826137/160306b.pdf/890f3850-9dd1-72ef-26f0-aeae5145fca1> .

Náhradní mateřství napříč světem – Rusko, Ukrajina, Indie – Iurium. Úvodní strana – Iurium [online]. Copyright © 2015 [cit. 20.03.2023]. Dostupné z: <https://www.iurium.cz/denik/denik-odborne-clanky/nahradni-materstvi> .

Postup matrik v případě domácích porodů musí být přiměřený | Ombudsman. Veřejný ochránce práv | Ombudsman [online]. Copyright © 2023 Kancelář veřejného ochránce práv [cit. 13.03.2023]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/aktualne/postup-matrik-v-pripade-domacich-porodu-musi-byt-primereny/> .

SVOBODOVÁ, Helena. § 864 [Určení osobního jména a příjmení dítěte neznámých rodičů]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 2-3. [cit. 07.03.2023]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgjpw2nrql4ys443cl4zdamjls144dsx3qmy4dmna#> .

ŠČERBA, Filip. § 142 [Vražda novorozeného dítěte matkou]. In: ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 5. [cit. 04.02.2023]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgjpwk232ge4dcxsfzwwexzsgaydsxzugbpxazrrgqza> .

ŠČERBA, Filip, KALVODOVÁ, Věra. § 169 [Svěření dítěte do moci jiného]. In: ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 7. [cit. 03.01.2023]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgjpwk232ge4dcxsfzwwexzsgaydsxzugbpxazrrgy4q> .

ŠČERBOVÁ, Veronika. § 195 [Opuštění dítěte nebo svěřené osoby]. In: ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 1, 2. [cit. 03.01.2023]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document->

view.seam?documentId=nnptembsgjpwk232ge4dcxzsffzwexzsgaydsxzugbpaxzrr
he2q .

Seznam použitých právních předpisů

Sdělení č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte

Úmluva č. 47/2001 Sb. m. s., Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o přistoupení České republiky k Evropské úmluvě o právním postavení dětí narozených mimo manželství

Úmluva č. 76/2004 Sb. m. s., Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o Evropské úmluvě o státním občanství

Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách)

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů,

Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství

Zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů

Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník

Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu

Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník

Zákon č.292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Zákon č. 372/2011 Sb., zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování

Zákon č. 296/2008 Sb., o zajištění jakosti a bezpečnosti lidských tkání a buněk určených k použití u člověka a o změně souvisejících zákonů (zákon o lidských tkáních a buňkách)

Zákon č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů

Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů

Seznam použitých zahraniční právních zdrojů

Human Fertilization and Emryology Act 2008

Seznam použité judikatury

Nález Ústavního soudu ze dne 8. 11. 2018, sp. zn. I. ÚS 1099/18.

Nález Ústavního soudu ze dne 29. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 3226/16-2

Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 25. 1. 1974, sp. zn. 7 To 45/73

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8. 12. 2022, sp. zn. 14889/19

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 07.03.2006 sp. zn. 6339/05

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva (Velký senát) ze dne 4. 12. 2007, sp. zn. 44362/04

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 26. 6. 2014 č. 65192/11

Rozsudek Evropského soud pro lidská práva ze dne 24.01.2017 sp. zn. 25358/12

Rozsudek nejvyššího soudu ze dne 14.7.2010, sp.zn. 21 Cdo 298/2010

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 26. 6. 2014 č. 65192/11

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 9. 2017, sp. zn. 7 Tdo 427/2017

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2012, sp. zn. 8 Tdo 506/2012

Ostatní zdroje

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz

Ministerstvo zdravotnictví: Postup zdravotnických zařízení při poskytování zdravotní péče související s utajeným porodem, č. 1/2005/3 VěMZ, čl. 2

Příloha k vyhlášce č. 297/2012 Sb., o náležitostech Listu o prohlídce zemřelého, způsobu jeho vyplňování a předávání místům určení, a o náležitostech hlášení ukončení těhotenství porodem mrtvého dítěte, o úmrtí dítěte a hlášení o úmrtí matky (vyhláška o Listu o prohlídce zemřelého)